

Het LAND van AALST

abz q̄ futuris ad quos p̄sens scriptū puenit. B
uuerlitas v̄ra q̄ dom̄ hospital̄ be marie in
neriū tre scilicet allodū sita in prochia de mo
compauit. eandē tram dca dom̄ sub annuo
n pascha soluendorū hereditarie restituit fr̄
pti. S. capellani be marie ī alost qui pietati
ut ut ip̄a 2. dcm censum recipiat coadiuxi
stemplatiuam. Sciāt itaq; q; si dcs cen
fr̄es uel eorū successores nullam penit' heredi
cui rei testio p̄sens sc̄ptum quia sigillo care

Het LAND van AALST

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging 'Het Land van Aalst', met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, de Provincie Oost-Vlaanderen, de Stad Aalst, de Stad Ninove en Erfgoedcel Denderland.

Elektronische versie:

Gratis op de website

Lidgeld van de vereniging:

Leden: €10 • Steunende leden: € 20

Lidgeld van de vereniging

+ gedrukte versie:

Leden: €30 • Steunende leden: € 40

Te storten op:

IBAN BE33 3930 3032 7646

BIC: BBRUBEBB

t.a.v. Het Land van Aalst,
Asserendries 118, 9300 Aalst

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid het 'Land van Aalst' in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oost-Vlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren † Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en † Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens † Arthur Broeckaert, † Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), † Jozef Van Cleemput, † Jozef De Brouwer, † Valère Gaublomme, † Frits Van Acker, † Basiel Boel, † Marcel Cornelis en † Jules Pieters. Latere voorzitters waren † Jozef Borremans (1953-1954), † Frits Courteaux (1963-1980) en † Luc De Rijck (1980-1984).

Het bestuur van de vereniging:

Luc Robijns • voorzitter

Marcel Cock • ondervoorzitter

Bart Cherreté, Lieve De Mecheleer, Tom De Ridder, Luc Geeroms, Michel Igual Pacheco, Marc Uyttersprot, Geert Van Bockstaele, Mieke Van Damme, Dirk Van de Perre, Wouter Van Der Spiegel, Georges Vande Winkel, Reinoud Vermoesen, Wilfried Vernaeve.

Redactiesecretariaat:

Reinoud Vermoesen

reinoud.vermoesen@uantwerpen.be

Ledenadministratie en algemene correspondentie:

Mieke Van Damme

Asserendries 118, 9300 Aalst • tel. 053 21 63 30

• e-mail: vdmieke@skynet.be

De vereniging is lid van het 'Oost-Vlaams Verbond van de Kringen der Geschiedenis'. Het logo werd ontworpen door Bram Overlaet. Het representeert het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, met verwijzing naar de de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

hetlandvanaalst@gmail.com • <http://www.hetlandvanaalst.be>

Vlaanderen

Stad Aalst

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

Zetel van de vereniging: Asserendries 118, 9300 Aalst.

Vormgeving: Kim Overlaet • Druk: De Riemaecker Printing, Nukerkeplein 9, 9681 Nukerke

ISSN 0778-7731

De Riemaecker
PRINTING

Eerste democratisch document: Nederlands of Vlaams?

Acte van Verlatinghe en het Land van Aalst

Wouter Van der Spiegel

Inleiding

In deze tijden van zegevierende demagogen, opmars van autocratische regimes, nefaste politieke polarisering en electorale successen van populistische partijen komen commentatoren al vlug tot de conclusie dat de democratie in een terminale fase of zelfs in de palliatieve afdeling is beland. Vanuit een breder historisch perspectief zijn democratische bedreigingen niets nieuws onder de zon. Zonder daarom de huidige problemen te willen ontkennen, kan een blik op het verleden verhelderend zijn. En daarvoor moet we niet zo ver gaan zoeken.

De Nederlandse bevolking selecteerde begin 2018 de Acte van Verlatinghe uit 1581 als belangrijkste historisch document uit de rijke geschiedenis van de Nederlandse natie of 'Pronkstuk van Nederland'. Daardoor verklaarde het Nederlandse volk of beter de inwoners van de Verenigde Provinciën destijds dat ze de streng katholieke koning Filips II niet langer als hun vorst erkenden.¹ In eenzelfde adem pretendeerden de Nederlanders daarmee voor een historisch precedent gezorgd te hebben want dit zou de eerste onafhankelijkheidsverklaring ter wereld zijn! Veel vroeger zelfs dan de wereldberoemde Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring van 1776. Een echt Historisch document dus! De democratie is bijgevolg bijna een Nederlandse uitvinding...

Enige trots op het nationale verleden mag natuurlijk wel en dergelijke feiten en vooral de interpretatie en perceptie van die feiten kan helpen om een nationaal gevoel te versterken. Bovendien dient enig chauvinisme het welbevinden van een volk en zou het verzuurde reacties helpen voorkomen. Maar enige kritische kanttekeningen zijn dan meestal op hun plaats. Als men beweert dat iets de allereerste keer gebeurt, een historisch precedent is, of nog straffer, dan moet een historicus op zijn hoede zijn. Zo verwijst Marc Reynebeau in een reactie op de Nederlandse verkiezing naar de Brabantse Blijde Intrede van 1356 waarbij de hertog van Brabant overeenkwam de afgesproken lokale vrijheden of privileges te respecteren in ruil voor het heffen van belastingen.² De Engelse Magna Charta van 1215 heeft nog een grotere wereldwijde faam als eerste democratisch document omdat de absolute macht van de vorst er beperkt werd. Zo bijv. kon de vorst niet langer op eigen houtje belastingen opleggen. Indien de koning deze bepalingen overtrad, dan rechtvaardigde dit een gewapend optreden van de onderdanen tegen de koning.

1. In deze bijdrage worden twee betekenissen van 'Nederland' naast elkaar gebruikt, n.l. de Nederlandse bevolking als inwoners van een (huidige) staat versus bewoners van de personele unie van de Nederlanden, meer specifiek de Noordelijke Nederlanden. Vermits deze niet voor 100 procent samenvallen kan dit voor verwarring zorgen.

2. M. Reynebeau, *Het Pronkstuk walmt van het nationalisme – De Standaard*, 31/1/2018.

Nederlands glorie

In de Acte van Verlatinghe (1581) staan bepalingen die nog steeds modern aandoen en zelfs opnieuw actueel zijn, nu autocratische leiders wereldwijd in opmars lijken en ook in Westerse landen de democratie volgens diverse waarnemers aan een herijking toe is:³

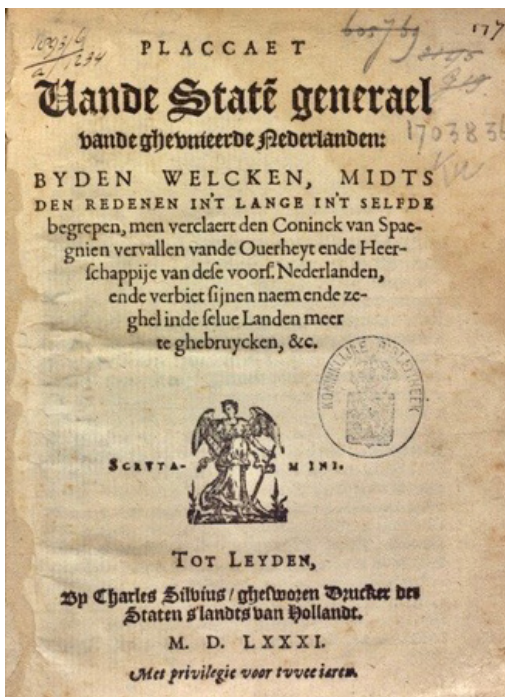
- *Het is voor elkeen duidelijk dat een koning door God aan het hoofd van zijn onderdanen is gesteld om deze onder zijn hoede te nemen en te beschermen tegen alle onrecht, leed en geweld, zoals een herder waakt over zijn schapen.*
- *De onderdanen zijn niet door God geschapen ter wille van de koning, maar de koning ter wille van de onderdanen zonder wie hij geen koning is, om over hen rechtvaardig en billijk te regeren, om hen te verdedigen en lief te hebben.*
- *Wanneer hij dat niet doet, maar in plaats van zijn onderdanen te beschermen hen onderdrukt, hen overmatig belast en berooft van hun vrijheid, privileges en oude gewoonterechten, over hen wil heersen als over slaven, moet zo iemand niet als een vorst, maar als een tiran beschouwd worden.*

3. A. van Hooff. *Het Plakkaat van Verlatinge*. Utrecht, 2018. <http://www.nederlandseonafhankelijkheidsdag.nl/geschiedenis/>

4. Waarschijnlijk is deze nationalistische perceptie een gevolg van de latere scheiding van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in Noord en Zuid in 1830. Bovendien werd de "calvinistische" Unie van Utrecht (1579) ook gesteund door Antwerpen, Gent, Ieper, Brugge,...

5. Dit feit werd in de Egmontstede, Zottegem, n.a.v. de 450ste verjaardag prachtig geëvoceerd in een Egmontmusical door plaatselijke figuranten in februari 2018.

Een document om dus met recht en reden fier op te zijn. Het is wel enigszins merkwaardig dat Nederland dit document lijkt te claimen terwijl het ook door het graafschap Vlaanderen en het hertogdom Brabant werd ondertekend. Vaak werd deze complexe episode in de Vlaamse nationalistische geschiedschrijving enigszins vereenvoudigd of zelfs vervormd tot: "in plaats van het moedige Hollandse voorbeeld te volgen, hadden onze voorvaders de solidariteit met het Noorden verbroken door de Unie van Atrecht (1579) waarin ze zich verzoenden met koning Filips II". Wat dan wel eens gemakshalve vergeten wordt, is dat in deze Unie vooral de zuidelijke gebieden zich verenigden. Namelijk de graafschappen Artesië, Henegouwen en Namen, de kasselrijen Rijsel en Douai.⁴

Titelblad van de Acte van Verlatinghe

In de Pacificatie van Gent (1576) waren ze nochtans overeengekomen: "Ten eerste, dat alle beledigingen, misdrijven en door onlusten berokkende schade ... vergeven, vergeten en als niet bestaande aanvaard zullen zijn. ... Dienvolgens beloven de genoemde Staten van Brabant, Vlaanderen, Artesië en Henegouwen, ... te samen met de genoemde heren de Prins van Oranje, de Staten van Holland en Zeeland en met hun bondgenoten in goede trouw voortaan een onscheidbare en hechte vrede, overeenkomst en vrede te behouden en aldus elkaar onderling altijd bij te staan en onder andere om de Spaanse soldaten te verdrijven".

Bovendien hadden onze voorouders misschien toch wel beter moeten weten want in 1568 waren twee vooraanstaande Zuid-Nederlandse/Belgische edellieden, Lamoraal graaf van Egmont en graaf Hoorne, die het volste vertrouwen hadden in de oprechte bedoelingen van Filips II en Alva, op de Brusselse Grote Markt onthoofd.⁵

Willem van Normandië
© Flandria illustrata, 1641,
via Wikimedia

Een nog ouder document uit Vlaanderen dateert uit 1128! De Leuvense docent Jelle Haemers sprak zelfs over het “Gentse Plakkaat van Verlatinghe” in een reactie op de Nederlandse aanspraken.⁶ Na de moord op Karel de Goede⁷ begin maart 1127 werd Willem Clito⁸, een Normandische edelman, door de Franse koning Lodewijk VI (°1081 – 1108 – 1137 +) reeds op 23 maart 1127 als nieuwe graaf van Vlaanderen naar voren geschoven vermits de vermoorde graaf geen rechtstreekse erfgenamen had. Daarmee werd Vlaanderen betrokken in een internationaal schaakspel: de Franse koning wou verhinderen dat Vlaanderen in Engelse invloedssfeer terecht kwam en hoopte ook dat hij de Engelsen uit het hertogdom Normandië zou kunnen buiten werken. Toen graaf Willem Clito een afgeschafte belasting tegen zijn belofte in terug invoerde, kwamen de Gentenaars –en nadien ook Brugge- half februari 1128 daartegen in opstand.⁹ Zij werden gesteund door twee leden van de hoge adel: Iwein van Aalst (°ca. 1105, + 1145)¹⁰ en Daniël van Dendermonde. Als voogd van respectievelijk de Sint-Pietersabdij en de Sint-Baafsabdij in Gent ondervonden beide edellieden ook financieel nadeel van die nieuwe tollens...

Iwein van Aalst werd aangesteld als onderhandelaar en vroeg aan de nieuwe graaf de rechten en vrijheden van de onderdanen te respecteren. In zijn toespraak stelde Iwein dat “de eer van het land niet alleen ver boven de privébelangen van de vorst uitsteeg, maar ook dat het vorstelijk gezag ter beoordeling zou staan van de vertegenwoordigers van het land”. Die vertegenwoordigers waren de aanzienlijken samen met “de wijzere lieden”. Van dat vonnis zou afhangen of men de graaf zou handhaven dan wel het graafschap aan een ander toevertrouwen.

Galbertus van Brugge (eind 11de – begin 12de eeuw) schreef dit neer in zijn kroniek over de moord op Karel de Goede: *“Heer graaf hebt gij onze en uw burgers, en ons, hun vrienden, naar recht willen behandelen? Waarom hebt gij ons dan met onrechtvaardige belastingen en vijandige kwellingen bestookt? Waarom hebt gij ons niet tegen de vijand beschermd en naar ere behandeld? De heilige eed die wij te uwer gunste hadden gezworen, hebt gij persoonlijk verbroken en uw en onze belofte, die wij samen hebben afgelegd, hebt gij geschonden. Wij hebben samen de eed gezworen over de vrijstelling van de tol, over de bekrachtiging van de vrede en over de andere rechten, die de bewoners van dit land hadden gekregen van vroegere, goede graven van dit land en speciaal tijdens de regering van heer Karel. Het is goed bekend hoeveel geweld en plundering gij te Rijsel hebt aangericht, hoe gij de burgers van Sint-Omaars onrechtmatig en boosaardig hebt bestookt en nu wilt gij, als u de kans wordt gegund, ook de burgers van Gent slecht behandelen. Gij zijt onze heer en de heer van geheel Vlaanderen. Daarom moeten wij u billijk behandelen en u niet met geweld en boosaardig tegemoet treden. Wij stellen het volgende voor: roep, alstublieft, uw raad bijeen te Ieper, een stad die midden in uw land gelegen is.*

6. De Standaard, 2/2/2018.

7. Deze moord werd beraamd door de machtige kanselier van Vlaanderen, Bertulf van Erembald, die reeds 28 jaar de administratie van de graaf van Vlaanderen leidde. Toen Karel de Goede ten gevolge van de hongersnood van 1124-28 de woekerwinsten van zijn administratie wou verminderen om het lot van de armen te lenigen, vreesde Bertulf voor zijn positie en koos voor de aanval als beste verdediging.

8. Willem Clito of Willem van Normandië (° 1102, + 1128) was een kleinzoon van Willem de Veroveraar en in 1127 hertrouwd met de halfzus van de Franse koningin.

9. R. VAN CAENEGHEM, R. *Historische inleiding: de Vlaamse crisis van 1127-28*. In: *De moord op Karel de Goede*. Antwerpen, 1978. P. 15 – 71. Willem Clito droomde van de vrijlating van zijn vader, Robert van Normandië, in Engeland en zo ook van diens restauratie als koning van Engeland.

10. In 1120 was Boudewijn III heer geworden van Aalst en het Land van Waas, maar in oktober 1127 overleed hij te Affligem aan de verwondingen opgelopen in een veldslag tegen de graaf van Henegouwen. Zijn broer Iwein werd voogd van Beatrix (Beatrice), de enige dochter van Boudewijn III. Als voogd legde hij beslag op het grondgebied van zijn broer. In 1136 stichtte Iwein, ook heer van Drongen en Liedekerke, een abdij te Salegem (Beveren). Twee jaar later, in 1138, werd de abdij overgebracht naar Drongen. Verder bezat hij gronden en rechten te Ronse, Brugge, Westvleteren, Ieper, Bikschote, Langemark, Komen, Veurne, Pollinkhove, Horebeke en Tourcoing.

Reus Iwein van Aalst
© Jean-Pierre Swirko

De opperste leiders van beide kampen en onze mede-pairs en alle wijze mannen, geestelijken en leken, komen bijeen in vrede en ongewapend, kalm, beheerst en weloverwogen, zonder arglist en kwade bedoeling. Zij moeten een oordeel vellen. Als gij, naar 's lands eer, de grafelijke macht nog kunt behouden, wil ik dat gij die behoudt. Als blijkt dat gij als trouweloze en arglistige eedbreker buiten de wet zijt gesteld, ga dan weg uit het graafschap en laat ons dit graafschap, om het toe te vertrouwen aan een geschikt en wettig man. Wij zijn de bemiddelaars tussen de koning van Frankrijk en u: gij moogt niets doen in dit graafschap dat tegen onze raad en de eer van het land ingaat. Maar zie, zowel ons die borg staan voor u bij de koning, als de burgers van bijna geheel Vlaanderen, hebt gij slecht behandeld, tegen de eed van trouw, door de koning, door uzelf, en vervolgens door ons allemaal, leiders van dit land, gezworen.”¹¹

Dit staat bekend als één van de eerste pleidooien voor het constitutionalisme: de doctrine dat de uitoefening van de politieke macht gebaseerd is op een overeenkomst tussen de vorst en het volk. Door te stellen dat “gij niets moogt doen in dit graafschap dat tegen onze Raad en de eer van het land ingaat” kan Iwein van Aalst beschouwd worden als de eerste pleitbezorger van het parlementarisme avant la lettre.¹² Van die zitting in Ieper kwam niets in huis: Willem Clito bezette Ieper *manu militari* in volle vastentijd (maart 1128) hoewel de kerkelijke godsvrede dan elk wapenbedrijf verbood... Bovendien sloot de Engelse koning Hendrik I de woltoevoer naar Vlaanderen af, wat de onrust en het ongenoegen nog vergrootte.

Er braken opstanden uit in het graafschap Vlaanderen waarbij men niet eendrachtig achter één tegenkandidaat ging staan maar bijna elke regio een eigen kandidaat naar voor schoof. Dit werd beschreven door de reeds vermelde kroniekschrijver Galbert van Brugge in zijn *De multro, traditione et occisione gloriosi Karoli comitis Flandriarum*.¹³ Deze moord sleurde Vlaanderen bijna mee in een burgeroorlog die in Aalst een verrassende afloop kende. Willem Clito had Diederik van den Elzas (*1099 – 1128 -1168+) en zijn leger op 21 juni 1128 verslagen in de slag bij Akspoel, nabij Ruiselede, Tielt. Diederik sloeg op de vlucht en kreeg bescherming aangeboden in de burcht van Iwein van Aalst.¹⁴

Het zag er niet goed uit voor de belegerden, maar Willem Clito werd tijdens het beleg van Aalst 27-28 juli, de zgn. slag bij Hertshage,¹⁵ gewond en overleed vijf dagen later.¹⁶ Als dank gaf Diederik van de Elzas het leenheerschap over het graafschap Aalst aan graaf Iwein, die trouwde met diens dochter, Laureta van Vlaanderen.¹⁷ Iwein van Aalst, bijgenaamd Iwein de Kale, was naast heer van Aalst, ook heer van Waas, Drongen, Deinze en Ruiselede en was tevens leenman van Liedekerke. Net als zijn broer was hij Pair of Peer van Vlaanderen: één van de twaalf hoofdleenmannen van de graaf van Vlaanderen. Hij werd in 1145 vermoord door Rogier van Kortrijk of iemand uit zijn omgeving. Deze was een bondgenoot van burggraaf Henri van Bourbourg,¹⁸ aan wie Iwein zijn nichtje had uitgehuwelijkt, nadat hij zich haar erfland had toegeëigend. Eigenlijk was dit dus een rudimentaire manier om een ordinaire familieruzie te beslechten. Dit gebeurde toen wel meer, zelfs in de betere families. Jelle Haemers spreekt in zijn reeds vermelde reactie van de Gentse edelman Iwein van Aalst. Maar met evenveel redenen kunnen we spreken van een Aalsterse edelman. We willen het niet zo ver drijven om te spreken van de Aalsterse Acte van Verlatinghe, maar bij deze is toch wel een puntje op de i gezet en enkele feiten over het Land van Aalst, die ook in het Land van Aalst al te weinig bekend zijn, onder de aandacht gebracht.

11. Citaat uit Galbertus van Brugge, *De moord op Karel de Goede; dagboek van de gebeurtenissen in de jaren 1127-1128*. Antwerpen, 1978. 275 pp. K. BAERT. *Iwein van Aalst. – Het Land van Aalst*, jrg. 39, 1979, p. 241 – 250.

12. Dit wordt mooi weergegeven in de tentoonstelling “Het DNA van Aalst” in het stedelijk museum 't Gasthuys.

13. A. DE MYTTENAERE. *Middeleeuwse cultuur: verscheidenheid, spanning en verandering*, p. 100. Hilversum, 1995. Over de tekst van Galbert van Brugge schreef Raoul VAN CAENEGEM in 1978. A. DE MYTTENAERE. *De moord op Karel de Goede*. 1999.

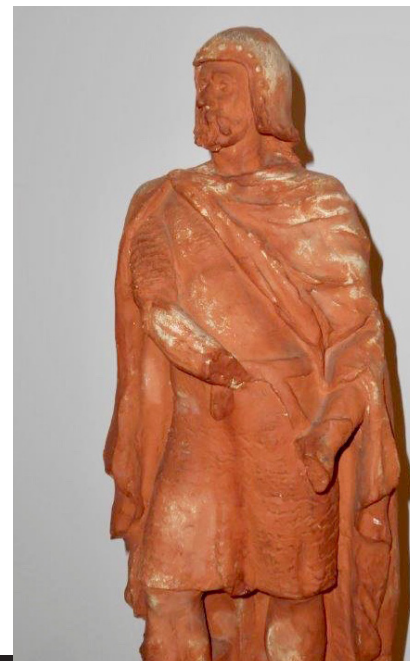
14. Deze werd gesteund door de Engelse koning Hendrik I (*1068, 1100, +1135). Als zoon van Willem de Veroveraar, sinds 1066 koning van Engeland, maakte Hendrik I tevens aanspraak op het hertogdom Normandië. Dat had Willem de Veroveraar echter toegekend aan zijn oudste zoon, Robert van Normandië. Deze was de vader van Willem Clito en ontevreden omdat zijn vader hem niet de Engelse troon had toegewezen. Ook hier dus een gans kluwen aan familiale intriges waarin het graafschap Vlaanderen een spelbal werd...

15. Gelegen op de rechteroever, min of meer parallel met de Dender, tussen de Zwarte Hoekbrug en de Sint-Annabrug.

16. Merkwaardig detail: Diederik van den Elzas hertrouwde in 1134 of 1139 met Sybille van Anjou (*1131, + 1165), de eerste vrouw van Willem Clito. Dit gebeurde in Jeruzalem waar zijn schoonvader Fulco V van Anjou koning (1131-1143) was. Hij nam dan ook deel aan de Tweede Kruistocht (1145-49).

17. Dit is opmerkelijk want Diederik en Iwein zijn leeftijdsgenoten...

18. Gelegen in Noord-Frankrijk, arrondissement Duinkerke.

Standbeeld Iwein van Aalst, ontwerp uit 1890

1128 DE SLAG 1928 BIJ DE HERTSHAAG TE AALST

GROOT VADERLANDSCH HISTORIESPEL
in een proloog en drie bedrijven

N° 5: Waar de blauwe Dender vloeit
Gezongen in het 2^e bedrijf

Woorden van Petrus Van Nuffel
Muziek van M. De Mette

Brochure bij het historiespel De Slag bij de Hertshage

Daarbij aansluitend halen we de plannen van 1890 van onder het stof om een standbeeld ter ere van Iwein van Aalst op te richten op het Stationsplein. Het ontwerp bestaat al en is te zien in de tentoonstelling "DNAalst" in 't Gasthuis, Stedelijk Museum Aalst. Dit plan was ontstaan naar aanleiding van het historiespel dat ter gelegenheid van de 800ste verjaardag van de slag bij de Hertshage werd opgevoerd. Dit historiespel was gebaseerd op de historische roman, *Iwein van Aalst*, die de Aalsterse dokter en letterkundige Isidoor Bauwens (°1855, + 1918) in 1886 geschreven had. Hierin wordt een hagiografisch portret van Iwein van Aalst getekend waarin de stichtelijke lessen van moed, offervaardigheid en vroomheid niet ontbreken. Evenmin als belerende en chauvinistische elementen: "*Mochten mijn stadsgenoten, bij het lezen van Iweins koene en vrome daden, zich fier achten Vlamingen en Aalstenaars te zijn; mocht het standbeeld van den held weldra op een onzer openbare plaatsen prijken: dan ware mijn doelwit bereikt*".¹⁹

Vooraleer Iwein van Aalst postuum wordt uitgeroepen tot een plaatselijke heilige, geven we nog de bedenkingen mee van professor Raoul Van Caenegem,²⁰ een van dé autoriteiten op het vlak van de middeleeuwse geschiedenis van België: "door de kant van de steden Gent en Brugge te kiezen tegen graaf Willem Clito ging hij eigenlijk een monsterverbond aan want in die periode begonnen de steden meer macht op te eisen wat de machtspositie van de adel niet ten goede kwam. Bovendien toonde hij zich niet erg consequent: enkele maanden te voren had hij nog de nieuwe graaf Willem Clito trouw gezworen en enkele maanden later steunde hij diens tegenkandidaat, Diederik van den Elzas, onder invloed van een grote som (omkoop)geld van de Engelse koning Hendrik I.²¹ En daar komt nog bij dat hij door een duistere transactie de erfenis en het grootgrondbezit van zijn minderjarige nicht, Beatrix of Beatrice, de enige dochter van zijn broer, ontfutselde". In de toenmalige historische context waren dat dingen die nog wel gebeurden en het doet niets af aan zijn verdienste als grondlegger of voorloper van het constitutionalisme.²² Het zou dus mooi zijn dat tegen 2028 deze historische lacune zou opgevuld zijn: naast de standbeelden van priester Daens en Dirk Martens verdient Iwein van Aalst een waardig monument, moderne herdenkingsplaat of bescheiden infokiosk.

19. K. BAERT. *Iwein van Aalst*. -HLVA, jg. 39, 1979, p. 241-250.

20. R. VAN CAENEGHEM. *Historische inleiding: de Vlaamse crisis van 1127-28 – De moord op Karel de Goede*.

21. Hendrik I (° ca. 1068 – 1100 – 1135+) was de jongste zoon van Willem de Veroveraar...

22. Zie ook: <http://cultuurgeschiedenis.be/de-democratische-middeleeuwen/> jan.2018.

Overlevingsstrategieën voor achttiende- eeuwse paardenboeren in Erembodegem¹

Philippe Paeps

In de achttiende eeuw werd de gemiddelde oppervlakte van landbouwbedrijven steeds kleiner als rechtstreeks gevolg van het geldende erfrecht in de Zuidelijke Nederlanden.² Bij een overlijden werd de erfenis evenredig verdeeld onder de langstlevende partner en/of de kinderen met wijdverspreide areaalversnippering tot gevolg.³ Zeker in Binnen-Vlaanderen, waartoe het Land van Aalst hoorde, manifesteerde zich een duidelijk patroon waarbij bedrijven verkleinden of opgesplitst werden. Het is echter de vraag of gelijktijdig met deze trend zich ook een fenomeen van polarisatie ontwikkelde? Was dit proces van versnippering gelijk voor alle bedrijven? Of hielden sommige landbouwexploitaties stand? Konden de eigenaars van grote ondernemingen hun vermogen intact houden? En hoe werd de bedrijfscontinuïteit over verschillende generaties heen verzekerd? In dit artikel worden deze vragen kort behandeld aan de hand van de casus Erembodegem in de tweede helft van de achttiende eeuw.

De meeste families in Binnen-Vlaanderen, de zandlemige regio waarmee rurale historici het oosten van West-Vlaanderen en het grootste deel van Oost-Vlaanderen aanduiden, waren in het bezit van eigen grond. Niettemin had 90 procent van deze kleine boeren, ook wel *peasants* genoemd, minder dan vijf hectare grond ter beschikking en 47 procent zelfs minder dan één hectare.⁴ Deze *peasants* teelden verscheidene gewassen voor hun privaat levensonderhoud en zij vulden hun basisbehoeften aan door huisnijverheid te bedrijven voor de markt, zoals het weven van wol. Zo konden ze harde valuta bekomen voor het betalen van belastingen of voor de aankoop van levensnoodzakelijke middelen. Naast deze kleine boeren waren er ook enkele huishoudens die Reinoud Vermoesen omschreef als *paardenboeren* en die grote landbouwbedrijven uitbaatten.⁵

Zij leverden bovenop de productie voor zichzelf én voor de markt ook nog diensten aan voornoemde *peasants*. Deze diensten, bijvoorbeeld het omploegen van grond of transport van afgewerkte producten naar de steden werd aangeboden in ruil voor geleverde arbeid of een deel van de afgewerkte producten uit de huisnijverheid zoals linnen. Hun afhankelijkheid van deze paardenboeren, zorgde voor een onevenwicht in de onderlinge machtsverhoudingen. Het al dan niet in het bezit zijn van paarden kon met andere woorden direct gelinkt worden aan hoe vermogend een familie was. In 1650 beschikte een derde van de huishoudens over paarden. In 1750 was dit nog slechts achttien procent en eind achttiende eeuw liep dit verder terug naar één op

1. Deze bijdrage is gebaseerd op een Historische Oefening in Bachelor 1 van de opleiding Geschiedenis (Universiteit Antwerpen). Op basis van een databank die opgebouwd is op basis van staten van goed, van belastinglijsten en van openbare verkopen (*publique vendities*), diende elke student een eigen thema uit te werken.

2. Reinoud VERMOESEN, *Markttoegang en 'commerciële' netwerken van rurale huishoudens. de regio Aalst, 1650-1800*, Historische economie en ecologie, Gent, Academia Press, 2011.

3. Reinoud VERMOESEN, "Over wezen en wafelijzers : mogelijkheden en beperkingen van staten van goed in het historisch onderzoek", *Bladwijzer: wegwijz met Heemkunde Vlaanderen*, 1/2, 2011, 16.

4. IJJA VAN DAMME en Reinoud VERMOESEN, "Second-hand consumption as a way of life: public auctions in the surroundings of Alost in the late eighteenth century", *Continuity and change*, 24/2, 2009, 277.

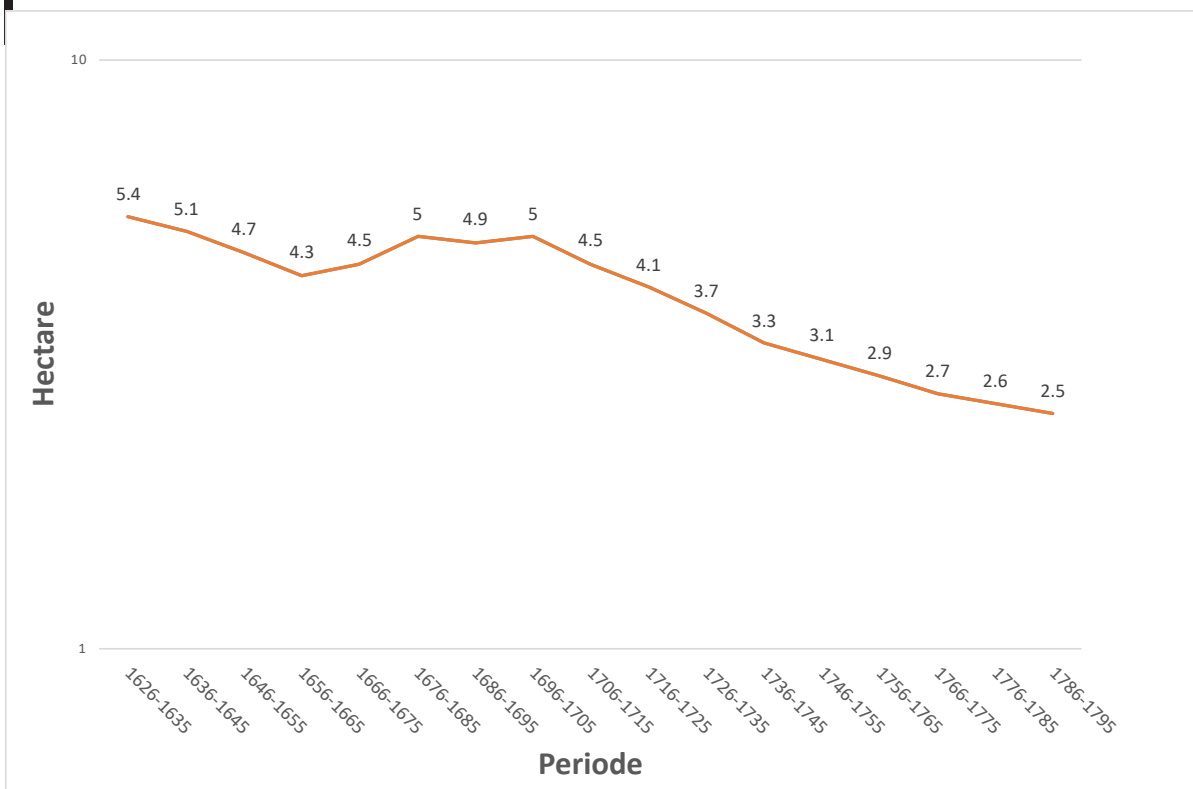
5. Reinoud VERMOESEN, "Paardenboeren in Vlaanderen. Middelaars en commercialisering van de vroegmoderne rurale economie in de regio Aalst 1650-1800", *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis*, 7/1, 2010, 3-37.

tien huishoudens.⁶ Hoewel het aantal boeren met paarden in de gemeenschap afnam, vergrootte deze groep toch hun gemiddelde oppervlakte per huishouden naar zes hectare, in tegenstelling tot een gemiddelde van tweeënhalf hectare bij de algemene populatie.⁷ Hoe kan dit verklaard worden? In deze bijlage wordt de these getoetst dat de families van grote ondernemingen hun vermogen intact probeerden te houden via een bewuste strategie van overerving aan één van de kinderen in plaats van aan alle kinderen. Maar hoe deze these staven?

6. Reinoud VERMOESEN, *Markttoegang en 'commerciële' netwerken van rurale huishoudens. de regio Aalst, 1650-1800*, 144.

7. *Ibidem*, 146.

Grafiek: Beschikbare oppervlakte per huishouden, Land Van Aalst, 1626-1795 (Bron: Van Isterdael, 'Landbouwstructuren', 271.)

Om de huishoudens van Erembodegem midden en eind achttiende eeuw in kaart te brengen en te vergelijken, is gebruik gemaakt van belastinglijsten of *settingen*.⁸ Dit is een belasting op basis van grondgebruik, uitgedrukt in fiscale bunders. In rurale maatschappijen kan deze als indicatie worden gebruikt voor welstand, sociale ongelijkheid of levensstandaard. Deze *settingen* werden vervolgens gekoppeld aan staten van goed uit het stadsarchief van Aalst.⁹ Onder een staat van goed verstaat men een boedelbeschrijving: 'een inventaris van het fortuin dat een overledene naliet en een schepenbank registreerde, met de intentie de overerving van dit fortuin te regelen'.¹⁰ Waarom gebruik maken van staten van goed? Kleinere bedrijven lieten meestal weinig of geen bronnen na, maar door gebruik te maken van ambtelijke bronnen zoals staten van goed kan men toch een poging wagen het verleden van deze groepen te reconstrueren. In het samenvoegen van deze lijsten volgt een stroom van informatie over de huishoudens in Erembodegem tussen 1750-54 en 1790-94, de twee periodes die onderzocht en vergeleken werden. Belangrijk om te onthouden is dat de allerarmsten in de samenleving (de bezitloze, de bedelaar of de thuisloze) niet of weinig vertegenwoordigd zijn in deze databanken. Toch worden al snel enkele trends

8. SAA, Oud Archief Erembodegem, *settingen*, nrs. 251 en 255.

9. Stadsarchief Aalst, Oud Archief Erembodegem, *staten van goed*, nrs. 1369-78 en 1404-13.

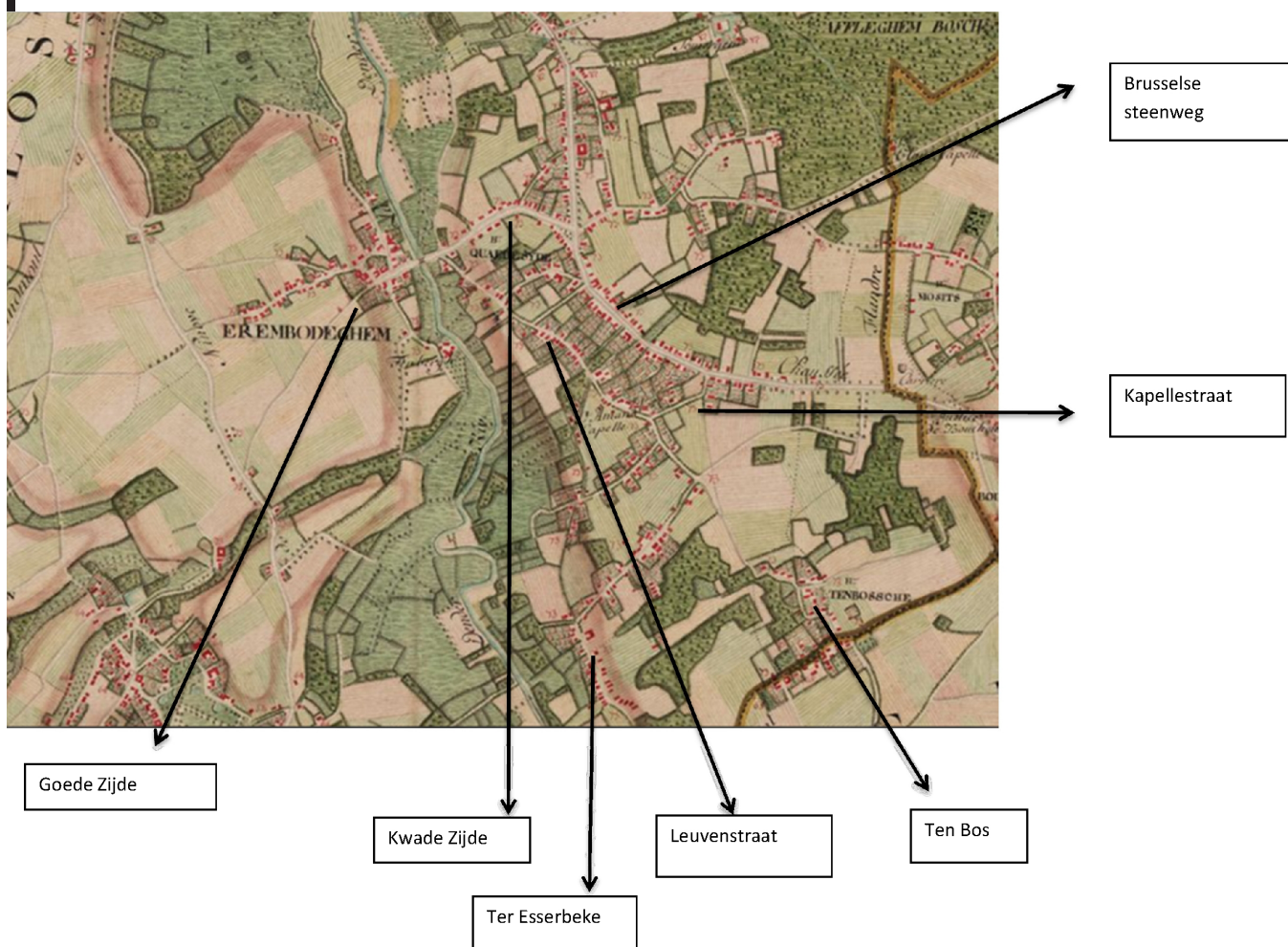
10. Erik THOEN, "Landbouweconomie en bevolking in Vlaanderen gedurende de late middeleeuwen en het begin van de moderne tijden. Testregio: de kasselrijen van Oudenaarde en Aalst (eind 13de - eerste helft 16de eeuw)", *Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis*, 90, 1988, 22.

duidelijk. In 1754 telde het belastingkohier van Erembodegem 378 gezinnen en dit aantal steeg gestaag tot 468 huishoudens in 1794 wat overeenkomt met een normale bevolkingsaan-groei in deze periode.¹¹ Tussen 1745 en 1754 werden er 96 overlijdens geregistreerd en in 22 gevallen werden er boedelbeschrijvingen opgemaakt. Deze boedelbeschrijvingen werden opgemaakt om twee redenen. Enerzijds bij een familiaal conflict over de nalatenschap en anderzijds bij de aanwezigheid van volle of halve wezen (niet noodzakelijk de kinderen van de overledene), de erfflater vijgezel was of het betrof een kinderloos echtpaar.¹² Het is onpraktisch om sterfhuis per sterfhuis af te lopen, dus daarom zal gewerkt worden met representatieve voorbeelden uit de datamatrix. Natuurlijk is er voor elk voorbeeld een tegenvoorbeeld te geven. Belangrijk te onthouden zijn de gemiddelden! Eén van deze *gemiddelde* voorbeelden was het sterfhuis Adriaen Brijs. Deze persoon was zeer vermogend. Hij betaalde een grondbelasting van 227 gulden per jaar niettegenstaande de gemiddelde taks in de wijk Goede Zijde slechts 40,21 gulden bedroeg, de gemiddelde taks in Erembodegem was nog lager, namelijk 23,5 gulden. Maar dit geeft een vertekend beeld van de situatie. De hoogst betaalde belasting bedroeg 447,33 gulden wat deze gemiddelden zwaar uit balans trekt. De meeste mensen in het dorp betaalden een grondbelasting tussen nul en vijftien gulden. Het sterfhuis Brijs kan dus worden omschreven als vermogend, maar was hij ook een *paardenboer*?

11. Jozef DE BROUWER, "Demografische evolutie van het Land van Aalst, 1570-1800", *Gemeentekrediet. Historische Uitgaven*, 18, 1968, 117. De belastinginnehmer per gezinshoofd vermeldde het verschuldigde bedrag. Indien alle huishoudens verplicht waren om bij te dragen, dan komt het aantal belastingbetalers overeen met het aantal huishoudens.

12. Reinoud VERMOESEN, "Over wezen en wafelijzers: mogelijkheden en beperkingen van staten van goed in het historisch onderzoek", 1.

Ferrariskaart. Bron: Geopunt Vlaanderen, de centrale databank voor geografische informatie. <https://www.geopunt.be/kaart>, geraadpleegd op 22 november 2019.

aan een groot deel van de dorpsgemeenschap participeerde,¹³ blijkt dat volgende loten werden aangeboden: *een gareel, kussen, eg en een lankwagen*. Overduidelijk benodigdheden voor de moderne achttiende-eeuwse paardenboer. Uit de boedelbeschrijving kan worden afgeleid dat Brijs minstens drie kinderen had en dat één van zijn twee zonen zinnens was het familiebedrijf verder te zetten. Deze deductie kan gemaakt worden door de aan- en verkoop van de individuele loten te onderzoeken. Eén zoon koopt 75 procent van de goederen bij de veiling op, waaronder diegene vitaal voor de verderzetting van het bedrijf. Aannemelijk is dat de opbrengst van deze boedelverkoop werd gebruikt als compensatie voor de andere kinderen. Brijs' dochter kocht de goederen op die gebruikt werden in de huisnijverheid, een haspel en spinnenwielen. Christian Vandembroeke toont in zijn werk aan hoe belangrijk deze industrie was voor de ontwikkeling van de regio; de helft van alle boedelbeschrijvingen maakt gewag van spinnenwielen of weefgetouwen.¹⁴

Deze familie hanteert dus een bewuste strategie om hun grond, bezittingen en vermogen samen te houden. De (oudste) zoon zet de kern van het familiebedrijf voort als paardenboer en de dochter kan in haar verder levensonderhoud voorzien via de productie van textiel in de huisnijverheid. De derde zoon koopt enkele mindere stukken op. Hij woont op de Brusselse Steenweg en lijkt niet geïnteresseerd in de voortzetting van het familiebedrijf. Hij was in het bezit van zijn eigen grond voor het overlijden van de vader.

Een gelijkaardig verloop speelt zich veertig jaar later af bij het overlijden van Jacqueline Van Landuyt, ook wonende in de wijk Goede Zijde. Alhoewel de familie minder vermogend is dan de familie Brijs, zitten ze toch ver boven het gemiddelde. Eén zoon kocht alle loten op en het is verleidelijk om te besluiten dat deze zoon enig kind was, maar dit valt te betwijfelen. Frank Daelemans stelt in zijn onderzoek dat bijna 93% van de huishoudens in Grimbergen in 1795 tussen drie en negen personen telde.¹⁵ Waarschijnlijk is dit dus ook een doelbewuste strategie om de continuïteit van het familiebedrijf te verzekeren. Ook hier wordt wederom melding gemaakt van *een zadel, wagen, ploeg, slede en eg*: noodzakelijke benodigdheden voor een *paardenboer*.

Wat opvalt in 1790, is dat in Goede Zijde significant meer mensen zijn gaan wonen dan in 1750. In andere delen van het dorp is dit percentage gedaald of slechts licht gestegen. De reden is onbekend, maar *betere* wijken hebben altijd een zekere aantrekkingskracht. Ondanks de stijging van het aantal bewoners is de volledige wijk toch hoofdelijk verarmd. Vooral het aantal zeer arme mensen valt op. Alle indicatoren (mediaan, gemiddelde en modus) zijn gedaald.¹⁶ Het gemiddelde daalde van veertig naar achtentwintig. De mediaan van twintig naar veertien en de modus zelfs van negen naar minder dan een halve gulden! De rijkste belastingplichtige is iets rijker dan in 1750, maar rekening houdend met inflatie, zou je ook hier uitkomen op een stagnering of zelfs verarming.¹⁷ Dit kan verklaard worden door een verdere versnippering van het landbouwareaal en bijgevolg een verarming van de populatie in zijn geheel. Dit strookt met het werk van Franklin Mendels die ook een verarming van de huishoudens vaststelt.¹⁸

Bij de armere gezinnen is het betoog minder éénduidig. De zoon en dochter van Marie Van De Winckel uit Kwade Zijde kopen het grootste deel van haar bezittingen op in 1750. Hun moeder was arm. Zij behoorde met een taks van twee gulden per jaar tot het laagste percentiel. Het is echter onduidelijk of hier een bewuste familiestrategie aan ten grondslag ligt. De aangekochte loten dienden waarschijnlijk om te voorzien in hun eigen levensonderhoud en waren dus noodzakelijk.

13. VAN DAMME EN VERMOESEN, "Second-hand consumption as a way of life".

14. Christian VANDENBROEKE, "De proto-industriële en de industriële ontwikkeling van België in het kader van de internationale historiografie", *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, 63/2, 1985, 310-323, 321.

15. Frank DAELEMANS, "Onderzoek naar de omvang en samenstelling van de huishoudens te Grimbergen en in Midden-Brabant op het einde van de 18^e eeuw", *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, 59/1, 1981, 245-315, 278.

16. Zie bijlage 2. Mediaan = de middelste waarde. Modus = de meest frequente waarde. Gemiddelde = som van de waarden gedeeld door de waarnemingen.

17. SAA, Oud Archief Erembodegem, *settingen*, nrs. 251 en 255.

18. Franklin F. MENDELS, "Proto-Industrialization: The First Phase of the Industrialization Process", *The Journal of Economic History*, 32/1, 1972, 250.

De rurale herberg. Plaats van vele openbare verkopen.
 © Egbert van Heemskerck. *Het interieur van een herberg (eerste helft achttiende eeuw)*

De openbare boedelverkoop van Anna De Rijcke, ook uit Kwade Zijde, in 1790 vertelt een ander verhaal. Deze familie situeert zich met een taks van 1,75 gulden per jaar ook in het armere deel van de bevolking. Haar echtgenoot koopt enkele kleine stukken op maar *de spinnenwielen en het gereedschap* worden aan buitenstaanders verkocht. Het familiebedrijf zal niet verdergezet worden.

Aantal huishoudens en grondbelasting in Erebodegem en haar wijk Goede Zijde

1750	Erebodegem	Goede zijde
N = aantal huishoudens	378	110
Gemiddelde	23,48	40,21
Mediaan	14,33	20,17
Modus	11	0
Minimum	0	0
Maximum	447,33	447,33

1790	Erebodegem	Goede zijde
N = aantal huishoudens	468	156
Gemiddelde	18,94	28,52
Mediaan	11,67	14,59
Modus	2,92	0,42
Minimum	0	0
Maximum	458,33	458,33

Bron: Stadsarchief Aalst, Oud Archief Erebodegem, *staten van goed*, nrs. 1369–78 en 1404–13 en zie ook SAA, Oud Archief Erebodegem, *settingen*, nrs. 251 en 255.

Uit deze zéér beperkte testcase zou men kunnen besluiten dat vermogende families een andere overlevingsstrategie hanteerden dan families uit kleinere landbouwbedrijven. Zij kozen voor de verderzetting van het familiebedrijf in beperkte handen en konden zo wellicht hun macht en status behouden. Families met een beperkt vermogen kochten enkel spullen op voor hun eigen levensonderhoud. Dit verklaart mede de toenemende polarisatie in de achttiende eeuw maar verder onderzoek is zeker nodig, onder meer of deze these ook opgaat in andere dorpen en gemeenschappen. Een open vraag dat niet onderzocht is in dit artikel is de welwillendheid van de andere kinderen die het familiebedrijf niet konden (mochten?) verderzetten. Kregen zij uitsluitend een monetaire vergoeding na de boedelverkoop of werkten zij later toch mee in het familiebedrijf in loondienst?

De oudste oorkonden over de stichting van het Onze-Lieve-Vrouwhospitaal van Aalst (1232-1248)

Dirk Van de Perre

Inleiding

In februari 1242 (n.s.) schonken graaf Thomas van Portugal en zijn vrouw Margaretha van Constantinopel de kapel en de gronden van het *Zelhof* aan het al bestaande hospitaal van Aalst. F. De Potter en J. Broeckaert wijden in hun *Geschiedenis der Stad Aalst* een uitvoerig hoofdstuk aan de geschiedenis van dit hospitaal.¹ Zij halen een oorkonde van 1236 aan, waaruit moet blijken dat in dat jaar het Onze-Lieve-Vrouwhospitaal al op een andere plaats in Aalst gevestigd was.² In zijn boek *Het Hospitaal van Onze Lieve Vrouw te Aalst*, geeft Jan Roegiers een oorkonde uit 1232 als het oudste document van het hospitaal weer.³ De Potter en Broeckaert kenden die oorkonde eveneens, maar menen dat die betrekking heeft op de Sint-Martinuskerk.⁴ Daarom heb ik de acht oudste documenten over het ontstaan van het hospitaal nog eens op een rijtje gezet, in een poging om meer klaarheid in de ontstaansgeschiedenis van het hospitaal te brengen.⁵

De drie oorkonden van voor 1242 (1232-1241)

De oorkonde van 1232 (1)

Deze oorkonde is een onderdeel van de oorkondenschat van de cisterciënzerinnenabdij van Zwijveke bij Dendermonde. Toen de teksten ervan in 1869 werden uitgegeven door Alphonse de Vlaminck, was het origineel nog beschikbaar. Vandaag is dat niet meer het geval.⁶ Het is via deze publicatie dat zowel De Potter en Broeckaert als Roegiers deze oorkonde kenden. De schepenen van Aalst oorkonden dat Simon, *capellanus beate Marie in Alost*, een half bunder allodiale grond wettelijk gekocht heeft van Soikinus *villicus* en tevens drie dagwand allodiale grond van Walterus, zoon van Margareta, beide gronden gelegen op het *Tecboscveld* in de heerlijkheid Moorsel. De verkoop wordt gesuperviseerd door Bernardus, heer van Moorsel.⁷ Na de koop geeft kapelaan Simon de gronden terug aan de eigenaars, mits de verplichting van een eeuwige jaarlijkse cijns van twee suster graan Aalsterse maat door Soikinus te leveren en van drie suster door Walterus. Het graan moet van de beste kwaliteit zijn en het vervoer daarvan naar Aalst is ten laste van de eigenaars. Indien ze daarin te

1. F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis der Stad Aalst*, 4 dln., Gent, 1873-1876, in casu Dl. III, p. 61-98.

2. Ibidem, p. 62.

3. J. ROEGIERS, *Het hospitaal van Onze Lieve Vrouw te Aalst*, I. Kunstgewrochten en oude gedenkenissen. II. Inventaris van de bijzonderste oorkonden van 1232 tot de XIXe eeuw, Aalst, 1902-1903; in casu Dl. II, p. 9.

4. DE POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis*, III, p. 167.

5. J. OCKELEY, *Het hospitaal te Aalst van zijn ontstaan tot 1685*, in: *Een hart voor mensen. 300 jaar hospitaalzusters te Aalst. Van de hervorming 1685/86 tot heden*, Gent, 1986, p. 11-28 gaat op die problematiek niet in en start de geschiedenis in 1236.

6. A. DE VLAMINCK, *Cartulaire de l'abbaye de Zwijveke-lez-Termonde*, Gent, 1869, p. 25-26 (oorkonde 26). Het Dendermondse archief, waaronder dat van Zwijveke is in 1914 tijdens de bombardementen van WO I in vlammen opgegaan.

7. Voor deze Bernardus, zie O. REYNTENS, *De gemeente Moorsel bij Aalst en hare geschiedenis*, Gent, 1982, p. 49-52.

kort schieten mag Simon de gronden zelf laten uitbaten totdat de verschuldigde cijns is opgebracht.

Getuigen bij het oorkonden zijn: de schepenen van Moorsel; Henricus, pastoor van Moorsel; ridder Arnulfus van Moorsel; *magister Symon de Alost* en vele anderen. De oorkonde wordt bezegeld met het schepenzegel van Aalst en is uitgevaardigd te Aalst in het jaar 1232 (in onze tijdrekening tussen Pasen 1232 en Pasen 1233).

De oorkonde van 1236 (2)

De originele oorkonde is bewaard. Een kopie is opgenomen in Charterboek van het hospitaal.⁸

De oorkonde is uitgevaardigd door de in de vorige oorkonde genoemde Bernardus, heer van Moorsel. Hij bevestigt dat het hospitaalhuis van Onze-Lieve-Vrouw in Aalst (*domus hospitalis beate Marie in Alost*) een bunder grond gekocht heeft in Moorsel van de broers Thomas en Walterus. Het hospitaal geeft de grond terug aan de broers, mits een jaarlijkse cijns van twee schelling aan het hospitaal te betalen. Tevens staat het hospitaal toe dat Ava, nicht (*neptis*) van S(imon), kapelaan van Onze-Lieve-Vrouw in Aalst (*S., capellani beate Marie in Alost*), die cijns ontvangt zolang ze leeft, op voorwaarde dat ze een maagdelijk en religieus leven blijft leiden. Simon, diep in zijn hart door medelijden beroerd (*pietatis commotus visceribus*), heeft immers de koop betaald. Indien de broers of hun opvolgers de overeenkomst niet nakomen, vervallen hun rechten op de grond. De oorkonde wordt bezegeld door de schepenen van Aalst, omdat Bernardus zelf geen zegel heeft, en is gedateerd in het jaar 1236 (tussen Pasen 1236 en Pasen 1237).

De oorkonde van 1 april 1241 (3)

Het origineel is bewaard samen met een Middelnederlandse vertaling. Een afschrift is opgenomen in het Charterboek van het hospitaal.⁹ Goswinus, heer van Schendelbeke, oorkondt dat drie bunder allodiaal land, gelegen te *Sijpe* op het Steenveld, van hem in leen gehouden door Gerardus van Erembodegem, door deze terug gegeven is en dat hij vervolgens die gronden aan het hospitaal van Aalst (*hospitali Beate Marie in Alost*) schenkt, mits een jaarlijkse cijns van twaalf denier per bunder. Getuigen zijn enkele van zijn leenmannen en eveneens de ridders Gerardus van Erembodegem en Bernardus van Moorsel, vazalen (*fideles*) van de graaf van Vlaanderen, Henricus del Hede, schepenen van Aalst, *magister Simon Balduini, dictus Rex (meester Symon Boudens, gheseit Coninc)* en Theobaldus Clerck en anderen. Goswinus en zijn vrouw Ada hechten hun zegel aan de oorkonde, die uitgevaardigd is in het jaar 1241, de maandag na Pasen (1 april van dat jaar).¹⁰

8. Stadsarchief Aalst (verder SAA), Onze-Lieve-Vrouwhospitaal, Oorkonden, nr. 1; voor het Charterboek, SAA, Inventaris Onze-Lieve-Vrouwhospitaal, nr. 1, fol. 81 r° en v°. De tekst is door DE POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis*, III, p. 62-63, noot 1 gepubliceerd.

9. SAA, Onze-Lieve-Vrouwhospitaal, Oorkonden, nr. 2 (origineel en vertaling) en Inventaris, nr. 1, fol. 82r° en v° (kopie).

10. G. MARÉCHAL, *Inventaris van het archief van het O.L.Vrouwhospitaal te Aalst*, Brussel, 1972, p. 19, nr. 2 dateert 8 april 1241, ROEGIERS, *Het hospitaal*, II, p. 9 houdt het op 2 april. Ik dateer op 1 april. In 1241 viel Pasen op 31 maart. *Feria secunda* is als tweede dag van de week te identificeren met maandag, wat voor *feria secunda post sanctam diem Pasca* 1 april oplevert. Zie E. STRUBBE en L. VOET, *Chronologie van de middeleeuwen en de moderne tijden in de Nederlanden*, Antwerpen, 1960, p. 25 en 126.

Uniuersis tam presentibus q̄ futuris ad quos presentis scriptum puenit. Bernardus dominus de Moorsela
in perpetuum. Nouit uniuersitas vestra quod domus hospitalis beate marie in alost erga thomam et
Walterum fratres circiter bonerium terre scilicet allodii sui in prochia de moordt. legitime et p̄ lege
parte hereditario iure compauit. eandem terram dea domus sub annuo censu viginti soli
dorum vsualis monete in pascha soluendorum hereditarie restituit fratribus superioribus. Concessit
adhuc dea domus Aue. nepti. S. capellani beate marie in alost qui pietatis commotus uisceribus
preuicium eide terre p̄soluit ut ipsa a. d. censum recipiat coadiuixit dum terra castitate ob
seruat et uita duxit contemplatiuam. Sciat itaque quod si d. cen. semp̄ in pascha non
p̄soluat ut decet. quod dei fratres uel eorum successores nullam penitus hereditatem uel ius habeant
in terra memorata. In cuius rei testio presentis scriptum quia sigillo careo. sigillo scabinorum
de alost feci roborari. Actum anno domini m. cc. xxxvi.

De oudste nog bestaande oorkonde van het van Onze-Lieve-Vrouwhospitaal van Aalst. Origineel uit 1236.

© Stadsarchief Aalst, Onze-Lieve-Vrouwhospitaal, Oorkonden, nr. 1; foto D. Van de Perre.

Commentaar bij de oorkonden 1, 2 en 3

De drie oorkonden zijn gedateerd vóór de installatie van het hospitaal in het *Zelhof* (februari 1242). In alle drie komt Bernardus, heer van Moorsel, voor. In de oorkonden van 1232 en 1236 fungeert *Simon, capellanus beate Marie in Alost*. Ongetwijfeld gaat het om dezelfde persoon, zodat we kunnen stellen dat, daar de oorkonde van 1236 over het hospitaal gaat, de oorkonde van 1232 daar eveneens betrekking op heeft, en dat in die oorkonde Simon het hospitaal van het nodige graan voorziet.¹¹ In de getuigenlijst van 1232 wordt een *magister Simon de Alost* en in die van 1241 een *magister Symon Balduini* vernoemd. Gaat het om dezelfde persoon en is deze *magister Simon* te identificeren met *capellanus Simon*? De betrokkenheid van *magister Simon* in 1232 en 1241 als getuige en *capellanus Simon* in 1232 en 1236 als schenker wijst op die mogelijkheid, maar zekerheid is er niet. Dat een latere kapelaan van het hospitaal de titel van *magister* draagt, kan een aanwijzing zijn dat wie kapelaan van het hospitaal wordt, een geestelijke met aanzien is.¹²

De in de oorkonden genoemde kapelaan Simon lijkt inderdaad een priester met aanzien en materieel bemiddeld te zijn. Hij is erg bekommerd om de inkomsten van het hospitaal, waarvoor hij tweemaal in 1232 en 1236 zelf een koop aangaat, die omgezet wordt in een cijns. Mogelijk is hij van Moorsel afkomstig, daar hij daar de gronden koopt ten gunste van het hospitaal. Dat kan ook de betrokkenheid verklaren van Bernardus van Moorsel bij de drie oorkonden. In elk geval wordt hij driemaal in verband gebracht met Aalst. De schepenen van Aalst zijn eveneens driemaal betrokken partij als oorkonders, getuigen en bezegelaars. Twee van de drie oorkonden (1236 en 1241) hebben het expliciet over het *domus hospitalis beate Marie in Alost*, waar Ava, een familielid van *capellanus Simon*, als religieuze leeft. Het is

11. ROEGIERS, *Het hospitaal*, I, p. 140-141, noot 1, en II, p. 9 is dezelfde mening toegeedaan.

12. SAA, *Inventaris Onze-Lieve-Vrouwhospitaal*, nr. 1, fol. 7 (oorkonde van 2 juni 1279, waarin het ontslag van *magister Gilbertus de Oultre* aangekondigd wordt, samen met de aanstelling van zijn opvolger. MARÉCHAL, *Inventaris*, p. 21, nr. 13 dateert onterecht op 30 mei, ROEGIERS, *Het hospitaal*, II, p. 12, nr. 14 dateert correct op 2 juni.

duidelijk dat het hospitaal al vóór 1242 onder de bescherming van Onze Lieve Vrouw staat. Nu rest nog de cruciale vraag of de kapelanie van Onze Lieve Vrouw, waarvan Simon de titularis is, die van het hospitaal is of te maken heeft of met een andere instelling. Volgens De Potter en Broeckaert gaat het in de oorkonde van 1232 om de oude Mariatitel van de Sint-Martinuskerk, volgens Roegiers om de kapelanie van het primitieve hospitaal, maar geen van deze auteurs laat de mogelijkheid open dat het om de grafelijke kapel van het *Zelhof* zou kunnen gaan.¹³ Brengt de stichtingsoorkonde van 1242 enige duidelijkheid?

13. DE POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis*, III, p. 166-167. ROEGIERS, *Het hospitaal*, II, p. 9, nr. 1 schrijft de oorkonde van 1232 zonder reserve toe aan "Simon, kapelaan van het hospitaal van O.-L.-Vrouw te Aalst".

14. SAA, Onze-Lieve-Vrouw-hospitaal, Oorkonden, nr. 3, 4 (vidimus) en 5 (vertaling). Tekst van oorkonde 3 is gepubliceerd door De POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis*, III, p. 62-63, noot 1. Zij dateren evenwel 1241 (p. 61), geen rekening houdend met de gebruikte paasstijl.

Drie oorkonden van 1242

De grafelijke oorkonde met de schenking van de grafelijke kapelanie en het Zelhof aan het hospitaal, februari 1242 (n.s.) (4)

De originele oorkonde is bewaard gebleven. Er bestaan meerdere afschriften van deze sleuteloorkunde, waaronder een gelijktijdige *vidimus* door de prior van de predikheren van Gent en een Middelnederlandse vertaling (zie bijlage 2).¹⁴

Graaf en gravin van Vlaanderen en Henegouwen Thomas en Johanna schenken voor hun zielenheil de kapelanie die ze bezitten in Aalst (*capellaniam quam habemus apud Alost*), en waarover ze het begevingsrecht hebben (*ad nostram donationem spectantem*), aan het hospitaal van arme en verzorging behoevende zieken van Aalst (*hospitali pauperum infirmorum lecto decumbentium de Alost*). De (leken)broeders en zusters van het hospitaal mogen zelf een kapelaan voordragen, maar het verlenen van de kapelanie blijft een voorrecht van de graaf en de gravin en hun opvolgers, zodat de kapelaan zijn grafelijk statuut blijft behouden met de verplichtingen om de graaf, de gravin en hun opvolgers steeds te ontvangen, zoals zij ook elders door de grafelijke kapellanen ontvangen worden. Om het bestaande hospitaal meer armslag te geven wordt de ganse site van het *Zelhof* te Aalst, waarin de grafelijke kapel gelegen is (*totam aream nostram in qua sita fuit capella nostra apud Alost, que dicitur Zelhof*), aan het hospitaal geschonken, zodat dit tot comfort van de armen naar deze plek verplaatst kan worden (*ad dictum locum prefatum hospitale propter multas commoditates ipsis pauperibus inde profituras transferatur*). De oorkonde is uitgegeven te Gent in de maand februari 1241 (in onze jaartelling 1242) en bezegeld met de grafelijke zegels.

Commentaar bij oorkonde 4

Uit deze oorkonde blijkt duidelijk dat het bestaande hospitaal verplaatst wordt naar het *Zelhof* en dat er in het *Zelhof* een kapel aanwezig is of was, waaraan een kapelanie verbonden is. Er wordt niet gezegd aan wie de kapel is toegewijd. Ik veronderstel dat de kapelanie van Onze-Lieve-Vrouw, vermeld in de oorkonden van 1232 en 1236, waarvan Simon de kapelaan is, die van het *Zelhof* is. In die veronderstelling is Simon in 1232 grafelijke kapelaan en wordt zijn kapelanie, met alle inkomsten en eigendommen daaraan verbonden, aan het hospitaal geschonken, zodat hij kapelaan van het hospitaal wordt, mits zekere verplichtingen tegenover de graaf. De graven blijven het begevingsrecht (*donatio*) behouden en hun grafelijke privileges handhaven. Door de verhuis van het hospitaal naar het *Zelhof* en met de schenking van de grafelijke kapelanie aan het hospitaal, kan deze instelling nu

De huidige kapel van het voormalige hospitaal, thans onderdeel van Stedelijk Museum 't Gasthuys van Aalst © D. Van de Perre

van het *Zelhof* bedoeld wordt. Wordt die kapelanie niet juist aan het hospitaal geschonken, omdat deze instelling nog geen eigen kapelaan had? Was juist Simon in zijn functie van grafelijk kapelaan, maar met familiale banden met het arme hospitaal, niet de ideale persoon om bij de graaf en de gravin tussen beide te komen ten gunste van het hospitaal? Graaf en gravin noemen zich niet de stichters van het hospitaal, maar willen met hun schenking de *fundatores* ter wille zijn en maken dat het hospitaal door hun schenking tot bloei kan komen.

De grafelijke overdracht van het korenhuis (en andere rechten) aan de schepenen van Aalst, februari 1242 (n.s.) (5)

Van deze grafelijke oorkonde is geen origineel of geen afschrift meer voorhanden. Dit was niet het geval ten tijde van De Potter en Broeckaert en Rogiers, die verwijzen naar een afschrift in het Archiefboek van het hospitaal.¹⁶ De Potter en Broeckaert hebben gelukkig de tekst getranscribeerd en geven die in voetnoot weer. Zij brengen deze oorkonde echter niet in verband met de geschiedenis van het hospitaal. Roegiers doet dit wel, hierbij het (verloren gegane) *Bescheedtboeck* (Archiefboek) van het hospitaal volgend, waarin de tekst van de oorkonde was opgenomen.

Graaf Thomas en gravin Johanna maken bekend dat zij aan de schepenen en het gemeen van Aalst (*nostris scabinis ville de Alost et communitati*) toestaan om een hal (*hallam*) op te richten. Tevens geven zij de schepenen de rechten op de plaats waar het vlees en het graan verhandeld wordt (*locum in quo carnes vendentur et bladum*), samen met het toezicht op de (stads)muren en grachten en andere onbebouwde plekken. Ze krijgen eveneens de verwoeste site van de Molendries, anderhalve bunder groot, ten geschenke. Dat alles wordt geschonken tot nut van het algemeen, mits het betalen van een jaarlijks cijns van zes denier. Geen opvolger van de graaf mag toestaan om een tweede hal, vleeshuis of korenhuis te laten bouwen ten nadele van het bestaande. De oorkonde wordt door beiden bezegeld en uitgevaardigd in februari 1241 (1242 in onze jaartelling).

De gift door de Aalsterse schepenen van hun rechten op het korenhuis aan het hospitaal, 4 juni 1242 (6)

Van deze oorkonde beschikken we zowel over het origineel als over een afschrift in het Charterboek.¹⁷ De schepenen en het gemeen van Aalst oorkonden dat, gelet op het gebrek aan middelen van het hospitaal van Onze Lieve Vrouw, zij hun rechten die ze bezitten op het Korenhuis zonder enige reserve aan het hospitaal overdragen, mits hen een jaarlijks cijns van vier denier betaald wordt. Zij zeggen de rechten op dat Korenhuis van de graaf en gravin ontvangen te hebben en de oorkonde daarvan te bezitten. Zij bevestigen dat hun opvolgers geen nieuw korenhuis mogen toelaten ten nadele van het hospitaal. Indien iemand in de toekomst toch de rechten van het hospitaal zou schenden, is de garantie die ze vanwege de graaf en de gravin verkregen hebben, een voldoende verweermiddel om daartegen op te treden. De oorkonde ontvangt het schepenzegel en is gedateerd 1242, maand juni, de vierde dag van de week (woensdag) na Hemelvaartsdag (4 juni van dat jaar)

16. ROEGIERS, *Het hospitaal*, p. 10, nr. 4; DE POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis*, II, p. 373-374, noot 2, die de oorkonde verkeerdelijk in 1241 dateren, zonder rekening te houden met de paasstijl. In 1972 komt bij MARECHAL, *Inventaris* geen verwijzing meer voor naar deze oorkonde of naar ten tijde van Rogiers nog aanwezige Archiefboek.14.

17. SAA, Onze-Lieve-Vrouwhospitaal, Oorkonden, p. 20, nr. 7 en Inventaris, nr. 1, fol. 2. Gepubliceerd in DE POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis*, III, p. 64-65, noot 2.

Commentaar bij de oorkonde 5 en 6

Uit de oorkonden 5 en 6 blijkt duidelijk dat de graaf en gravin de schepenen van Aalst mede verantwoordelijk maken voor het bestuur van de Stad door een aantal van hun bevoegdheden aan hen over te dragen, onder meer de grafelijke rechten op de graanhandel. Die afstand is een onderdeel van een bredere grafelijke politiek, waarin ook de schenkingen aan het hospitaal passen. Uit de dateringen blijkt dat oorkonde 4 en 5 op hetzelfde moment zijn uitgevaardigd, wat erop wijst dat beide oorkonden inhoudelijk gelinkt moeten worden. Ongetwijfeld is al in februari 1242 tussen de graaf, het hospitaal en de schepenen stilzwijgend overeengekomen dat dezen op hun beurt hun rechten op het Korenhuis zouden afstaan aan het hospitaal. In de oorkonde van juni 1242 wordt tot tweemaal toe verwezen naar de grafelijke oorkonde van februari 1242 (oorkonde 5). In het samenspel van graaf en schepenen is in 1242 het hospitaal definitief op het goede spoor gezet met een eigen kapelaan en kapelanie, een ruime locatie en een gegarandeerd inkomen door het lepelrecht. In dit samenspel is moeilijk uit te maken wie de hoofdrolspeler is bij de nieuwe start van het hospitaal. Is het de graaf en gravin en hun kapelaan Simon (zie oorkonde 4) of zijn het de schepenen van Aalst, die in de oorkonden zowel vóór, in als na 1242 een belangrijke rol spelen?

18. SAA, Onze-Lieve-Vrouwhospitaal, Oorkonden, nr. 6; Inventaris, nr. 1, fol. 83.

19. SAA, Onze-Lieve-Vrouwhospitaal, Oorkonden, nr. 8; Inventaris, nr. 1, fol. 84^r en v^o.

20. MARÉCHAL, *Inventaris*, p. 20, nr. 8 leest *Ronde*. In het origineel staat duidelijk *Roude*, in de kopie kan zowel *Roude* als *Ronde* gelezen worden.

Twee schenkingsoorkonden van burgers (1242 en 1248)

Oorkonde van mei 1242 (7)

Het origineel is nog aanwezig, evenals een kopie in het Charterboek.¹⁸ Jan, heer van Lede, oorkondt dat het hospitaal van Aalst (*hospitale beate Marie in Alost*) van hem zes dagwand weide in leen houdt, de armen van Aalst twee dagwand en de leprozen van Aalst eveneens twee, tegen een jaarlijkse cijns van 10 denier. Alle gronden zijn gelegen in Lede en afkomstig van wijlen Franco *de Palude* (vander Meersch), die ze aan de genoemde instellingen geschonken heeft. Hij erkent geen ander recht op de gronden te hebben dan de cijns. De oorkonde wordt bezegeld door hem en de schepenen van Aalst en is uitgevaardigd in mei 1242.

Oorkonde van december 1248 (8)

Van de oorkonde bestaat het origineel en een kopie in het Charterboek van het hospitaal.¹⁹ Willem van (Dender)Houtem, deken van de christenheid, Arnulf, parochiepriester (*plebanus*) van Aalst en de schepenen van Aalst oorkonden dat Yzaria, weduwe van Boudewijn de Roude (*dicti Roude*),²⁰ poorter van Aalst, met instemming van haar zuster Alicia, van de familie (*parentum*), en van al diegenen die recht hebben op haar erfenis, bij testament beslist heeft om 100 pond Vlaams aan het hospitaal over te maken om daarmee na haar dood de erfgenamen te vergoeden voor het verlies van drie bunder akkergrond, die ze aan het hospitaal geschonken heeft. Twintig pond dient voor de vergoeding van de erfgenamen voor het verlies van de grond in het *Scoudebroeck*, twintig pond voor de grond in Mijlbeek, dertig pond voor de grond op de Aalsterse kouter en haar hofstede in de Nieuwstraat en dertig pond voor diverse zaken. Door dit te doen wil Yzaria zich uitdrukkelijk nog meer als stichteres van het hospitaal profileren (*ut dicta Yzaria predicti hospitalis magis ac magis fundatrix existat*). De oorkonde wordt bezegeld door de drie oorkonders en uitgevaardigd in december 1248.

Commentaar bij de oorkonde 7 en 8

Beide oorkonden bevestigen dat er bij de burgers een draagvlak aanwezig is om het jonge hospitaal van bij de aanvang financieel te steunen, met instemming van de schepenen en de kerkelijke autoriteiten. Is deze Yzaria, samen met kapelaan Simon, een van de stichters van het hospitaal en wil ze met dit testament en haar schenking haar rol van *fundatrix* nog meer in de verf zetten?

Besluit

Mijn onderzoek bevestigt de stelling van Jan Roegiers, dat reeds in 1232 kapelaan Simon zich met zijn persoonlijk fortuin inzette om het pas opgerichte Onze-Lieve-Vrouwhospitaal van graan te voorzien. Ik veronderstel dat kapelaan en magister Simon de kapelaan is van de grafelijke kapel in het *Zelhof*, die eveneens toegewijd is aan Onze-Lieve-Vrouw. In mijn hypothese heeft *capellanus beate Marie in Alost* uit de oorkonden van 1232 en 1236 dus geen betrekking op een kapel en beneficium in het hospitaal. Pas in 1242 na de schenking van het *Zelhof* met de grafelijke kapelanie aan het hospitaal, wordt Simon kapelaan van het hospitaal. De kapel blijft evenwel haar grafelijk statuut behouden. Als grafelijk kapelaan, maar met een familiale banden met Ava, religieuze in het primitieve hospitaal, kan Simon een sleutelrol gespeeld hebben in de beslissing van de graaf en gravin om in 1242 het *Zelhof* aan het hospitaal te schenken. Waarschijnlijk moet hij samen met Yzaria als de stichter van het primitieve hospitaal beschouwd worden. Hun stichting geeft de graaf een duwtje in de rug door zijn schenking, hierin gevolgd door de schepenen, die hun pas verkregen lepelrecht afstaan. Die grafelijke schenking past in de stedelijke ontwikkeling van Aalst. Het schepenhuis en een nieuw grafelijk steen werden opgetrokken aan de nieuwe Grote Markt. Daardoor verloor het (verwoeste?) *Zelhof* zijn oude functie en was de site aan een herbestemming toe.

Een bijkomende conclusie luidt dat in mijn hypothese de grafelijke kapel van het *Zelhof* al vóór 1242 toegewijd was aan Onze-Lieve-Vrouw en deze titel niet ontleend is aan het toen al bestaande hospitaal van Onze-Lieve-Vrouw. Daarmee komt een uitspraak van Gramaye in het vizier, waar hij het bij de vroegste geschiedenis van Aalst in 870 heeft overeen *Ecclesiam in honorem D. Virginis juxta Castrum Hlost*.²¹ Gramaye en De Potter en Broeckaert betrekken dit op de Sint-Martinuskerk. Indien deze uitspraak enige historische betrouwbaarheid heeft, wat betwijfeld wordt, zou ze op de kapel van het *Zelhof* kunnen slaan. Hoe oud is de Onze-Lieve-Vrouwtitel van de kapel in het *Zelhof*? Zo confronteert de stichting van het hospitaal ons met nog onopgeloste vragen over de vroegste geschiedenis van Aalst.²²

21. J.B. GRAMAYE, *Antiquitates illustrissimi Comitatus Flandriae*, Brussel-Leuven, 1708, p. 33. Geciteerd bij DE POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis*, III, p. 166-167.

22. Over deze geschiedenis: K. DE GROOTE, *The contribution of archaeological sources to the research of the formation of towns. The example of Aalst, a border town in the county of Flanders*, in: K. DE GROOTE, D. TYS en M. PIETERS (eds.), *Exhancing Medieval Material Culture* (Relicta monografieën, 4), Brussel, 2010, p. 249-266.

Bijlage 1: 17de-eeuwse regest van een schenking aan de Ninoofse abdij, bevestigd op 13 februari 1196 door Focardus, grafelijk ambtenaar, en uitgevaardigd in Aalst bij de zuidelijke poort van de grafelijke zaal.

Aalst, [13 februari] 1196

Origineel: Rijksarchief Gent, Abdij Ninove, nr. 70, fol. 171.

Het betreft hier een uittreksel uit het *Liber Chronotaxis* van abdijschrijver Godfried van Elshoudt, die in 1652 een compendium heeft gemaakt uit toenmalige archiefbronnen van alle schenkingen gedaan aan de abdij vanaf 1137. Alleen zijn eerste deel, gaande tot 1197 is bewaard gebleven. De door Van Elshoudt aangegeven archiefbron voor deze regest A.13. LX is vandaag niet meer beschikbaar.

Nota over de datering.

Van Elshoudt dateert de regest als 9de item onder het jaar 1196. Voor de dag en de maand is het vorige regest (nr. 8, fol. 170) van belang, dat betrekking heeft op dezelfde schenking, uitgevaardigd in *Ninive anno 1196 mense februarii, pridie idus mensis eiusdem*, dus op 12 februari. De bevestiging door de grafelijke ambtenaar is de dag daarop (*in crastino*) gebeurd, dus op 13 februari. De paasstyl is in deze periode aan het grafelijke hof nog niet in voege, dus 1196 blijft 1196.

Nota over de inhoud:

Domina Alicia is blijkens het voorgaande regest te identificeren met *Alicia de Masmin* (Massemen) en het allodium draagt de naam *Bosc* en is gelegen in de nabijheid van de abdijshoeve *Roslar* (Roeselare) te Sint-Antelinks. Vermoedelijk lag het bos op grondgebied van Woubrechtgem.

*In castrino vero rogatu dominæ Alicicæ et liberorum suorum, Focardus, officialis comitis, huic dono consensit, hoc tamen modo, ut servi comitis, qui in allodio suo habent hereditatem a iure suo, non alienarentur. Testes: Walterus Rong, Gosin de Erpa, Franco Ratir, Henricus de Popperode et multi alii. Actum apud Alost in aula comitis ad ostium versus austrum.*²³

Bijlage 2: Middelnederlandse vertaling van de grafelijke oorkonde van februari 1242 over de schenking van het Zelhof aan het hospitaal

Origineel: SA Aalst, Onze-Lieve-Vrouwhospitaal, Oorkonden, nr. 5, perkament, midden 14de eeuw.²⁴

Thomaes, grave van Vlaendren ende van Henegouwe, ende Jhane, sijn wetteghe wijf, van Vlaendren ende van Henegouwe graefnede. Allen den ghenen die dese tieghenwordeghe lettren sullen antscouwen, saluut.

Weten alle liede dat wij omme gode ende om onser zielen salicheit de capelrie die wij tAelst hadden, onser hantghiften toebehorende, hebben gheconsenteert in aelmoesenen ende ghegheven den hospitale der armer zieken te bedde liggende van Aelst, in deser manieren ende conditien, dat so wat persone der vors. capelrien sal werden ghestelt ende ghesedt om capellaen te sine, dat hi moet werden ghecoren van den broedere ende zustren des vors. hospitaels van den rade der goedere, ende ontfaen de ghifte der vorseider capelrien van onsen handen ofte van den handen onser nasaten, na der tijt dat hi ons of onsen nasaten sal sijn ghepresenteert. Ende wij willen dat so wanneer wij ofte onse oir sullen comen tAelst, dat de capellaen des hospitaels vors. ons doe ende bewise alsulken dienst als ons doen ende bewisen andre capellans van onsen andren capellen ende steden. Hierenboven watte wij willen ende begheeren dat de fundeerres ende stichters des vors. hospitaels volcomendre en volmaectre werden van overvloedigher weldaden, so hebben wij den vors. armen in aelmoesenen ghegheven al onsen vloergront ende erve inden welken gestaen was onse capelle tAelst, dat men heedt Zelhof, om dat ter gheseider stede dvors. hospitaal sal werden verleit omme vele ghemake die der af den armen comen sullen.

In kennesse ende vastheden der waarheit, so hebben wij dese ieghenwordeghe lettren ghegheven den gheseiden hospitale, gheseghelt met onsen uythanghenden zeghelen. Dit was ghedaen in Ghend int iaer ons heeren dusentech tweehondert eenen veertech in de maent van sporcle.

²³. Een mogelijke verwijzing naar de site van het *Zelhof* is er eveneens op 5 januari 1195 in een oorkonde van graaf Boudewijn, uitgevaardigd *inter castrum de Alost et Erpe*. (W. PREVENIER, *De oorkonden der graven van Vlaanderen (1191-aanvang 1206), II Uitgave*, Gent, 1964, p. 77-78). In 1209 is er eveneens een bevestiging van een schenking aan de Ninoofse abdij, die herbevestigd wordt *apud Alost, coram Tomeo, officiali comitis*. (J.-J. DE SMET, *Recueil des chroniques de Flandre*, II, Brussel, 1841, p. 825). Vermoedelijk gebeurde dit ook in of bij de zaal van het *Zelhof*.

²⁴. Datering door Greet MARÉCHAL, *Inventaris*, p. 20, nr. 5.

IN DE KIJKER

Een vijftiende-eeuws loden zegel uit Ninove

Peter Van den Hove

In de loop van dit jaar werd een omvangrijk en interessant studiewerk gepubliceerd over het identificeren van loden zegels en verzegelingen, met voorbeelden uit België, Nederland, Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Polen en Spanje van de vijftiende tot de achttiende eeuw.¹ In de inleiding wordt het gebruik van loden zegels in het algemeen onderzocht en worden de meest voorkomende types vanuit technisch oogpunt beschreven. Het werk bestaat uit twee delen: een eerste deel met een catalogus (429 pagina's) én een tweede deel met afbeeldingen (564 pagina's).

Loden zegels en verzegelingen worden vaak ook 'lakenloodjes' genoemd. In de middeleeuwen evolueert de textielproductie in onze streken naar een belangrijke en goed georganiseerde ambacht waarin Vlaamse en Brabantse steden een voortrekkers rol spelen. Het aanbrengen van merktekens en een strenge controle ervan werden snel onontbeerlijk binnen de lakenhandel. Vanaf de dertiende eeuw zijn loden zegels algemeen in gebruik. Een keurder of keurmeester bevestigde ze met een tang aan het laken.

Loden zegels werden in het verleden bijna uitsluitend gevonden door metaaldetectoristen. Maar omdat de oude archeologiewetgeving een verbod inhield op het gebruik van metaaldetectoren werden weinig tot geen vondsten gemeld en bevond de samenwerking tussen onderzoekers en detectoramateurs zich lang in een erg grijze zone. Sinds het in voege treden van het nieuwe Onroerenderfgoeddecreet (in 2014) is metaaldetectie in Vlaanderen wel toegestaan.² En als gevolg van dezelfde wetgeving duiken de laatste jaren ook meer en meer lakenloodjes op tijdens archeologische opgravingen.³ Desondanks is deze vondstencategorie tot op heden nog maar weinig bestudeerd, iets waar deze nieuwe publicatie alvast verandering in brengt.

Onder het nummer 162 van de catalogus vinden we ook een loden zegel terug uit Ninove. Het is overigens het enige zegel uit het Land van Aalst dat in het werk is opgenomen. Het Ninoofse zegel is een zogenaamd 'scharnierzegel met dubbele vergrendeling': de twee delen van het zegel zijn door middel van twee pinnen aan elkaar gehecht. Het is een type dat ten laatste op het einde van de veertiende eeuw is ontstaan. De diameter van het zegel bedraagt 2,4 centimeter. Op de voorzijde staat een leeuw afgebeeld met naar binnen gekrulde staart. Op de achterzijde is een staan de heilige Cornelius afgebeeld met kruis staf in de rechterhand, hoorn in de linkerhand en de tekst NINI / VE.

1. VAN LAERE R., *Loden zegels & verzegelingen. Eerste hulp bij identificatie*, 2 delen, Hasselt, 2019.

2. Vondsten die met een metaaldetector worden gedaan moeten worden gemeld aan het Agentschap Onroerend Erfgoed en worden opgenomen in de Centrale Archeologische Inventaris. Daarnaast probeert het online platform MEDEA een overzicht te creëren van archeologische metaaldetectievondsten in heel Vlaanderen (<https://medea-cms.weopendata.com/>).

3. Het nieuwe Onroerenderfgoeddecreet verplicht ook archeologen tot het gebruik van een metaaldetector voor ieder vlak dat wordt aangelegd tijdens een archeologisch vooronderzoek en/of een archeologische opgraving. Professionele archeologen werken tijdens hun onderzoek ook steeds meer samen met detectoramateurs, die vaak veel meer ervaring hebben met een metaaldetector.

De auteur van het boek, de heer Raf Van Laere, dateert dit lakenloodje in de vijftiende eeuw. Dat de heilige Cornelius staat afgebeeld op een vijftiende-eeuws loodje uit Ninove is uiteraard niet zo verwonderlijk. De Norbertijnenabdij in Ninove had de relikwieën van Sint-Cornelius in haar bezit en verkocht ook veel wol. In diezelfde periode voerde de stad in haar (eerste) zegel ook Sint-Cornelius, naast het wapen van de heer van Ninove en het wapen van Vlaanderen. Maar de relatie tussen de parochie en de abdij was er een met veel spanningen. Wellicht om die reden verdween Cornelius in de loop van de zeventiende eeuw uit het stadszegel.⁴

4. VANGASSEN H., *Geschiedenis van Ninove*, deel 2, 1960, p.32-33; VAN DE PERRE D., *De relatie tussen parochie en abdij te Ninove*, in *Het Land van Aalst*, jg. 37, 1985, p. 168.

De voorzijde (L) en achterzijde (R) van **het loden zegel uit Ninove** (overgenomen uit VAN LAERE 2019, dl.2, p. 59)

Andere voorbeelden van lakenloodjes uit Ninove zijn niet bekend. De middeleeuwse lakennijverheid in Ninove wordt, op basis van historische bronnen, uitvoerig beschreven door Hendrik Vangassen in zijn boek *Geschiedenis van Ninove*. Inclusief de belangrijke rol van de *waardeerders* of *gezworen lakenkeurders* die het Ninoofse laken onderzochten en een zegel aanbrachten.⁵ Het recent gepubliceerde lakenloodje is een zeldzame materiële getuigenis van deze middeleeuwse ambacht in Ninove.

5. VANGASSEN, 1960, p. 140-150.

De publicatie *Loden zegels & verzegelingen. Eerste hulp bij identificatie* is een gezamenlijke uitgave van Limburgse Studies in Wijer (België) en Stichting Uitgeverij Clinkaert in Voorburg (Nederland). Tot eind 2019 kosten beide delen samen 100 euro (verzending niet inbegrepen). Nadien wordt de prijs 150 euro. De oplage is beperkt. Bestellen voor levering in België kan het beste via Limburgse Studies, p/a Rijksarchief, Bampslaan 4, 3500 HASSELT (België) of via de auteur (raf.van.laere@pandora.be).

IN DE KIJKER

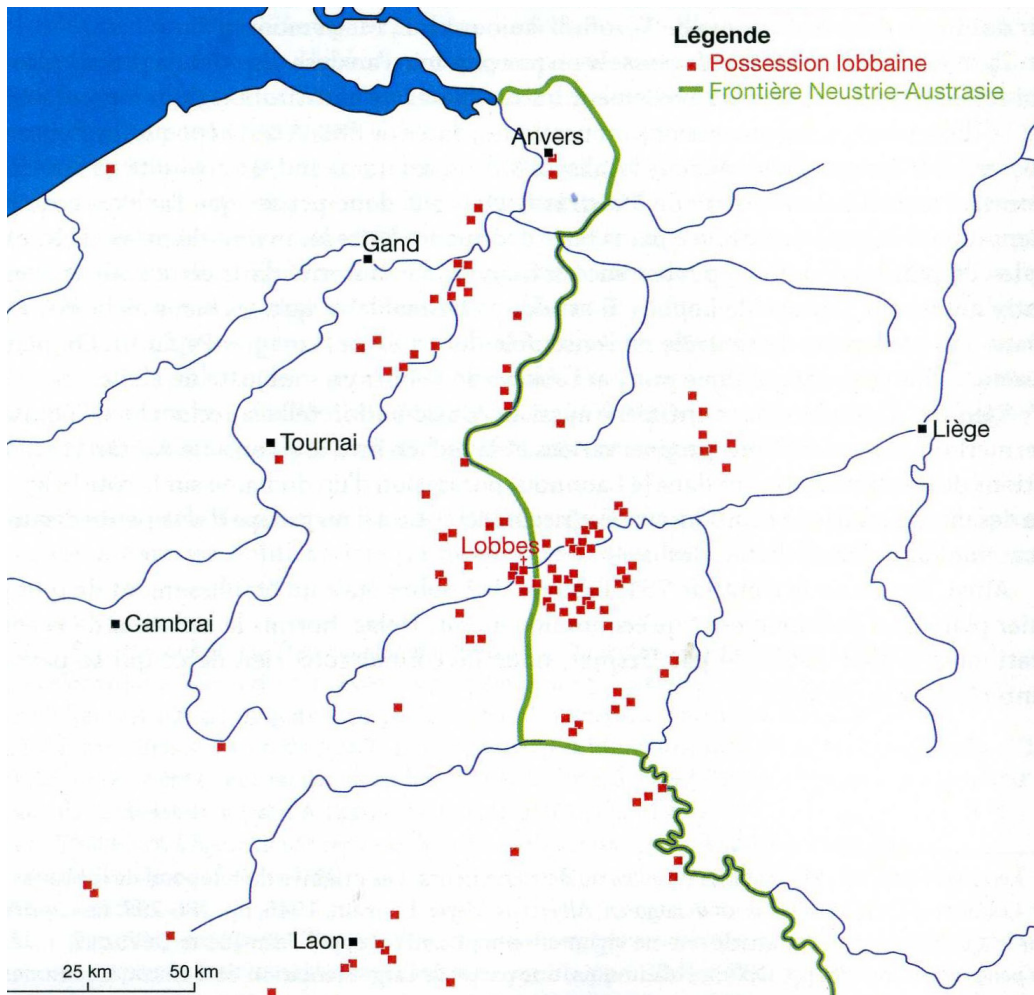
Tweemaal de abdij van Lobbes

Dirk Van de Perre

Recent verschenen twee boeken die te maken hebben met de middeleeuwse geschiedenis van de abdij van Lobbes. Deze Merovingische abdij, gelegen aan de Samber is voor de Dender-Schelde-as van grote betekenis geweest. Wie het bijgaand kaartje bekijkt met de bezittingen van deze abdij ziet hoe de loop van Dender en Schelde gevolgd is bij de expansie van deze abdij naar het noorden. In het Land van Aalst werden domeinen, tienden en altaarrechten verworven in de regio Geraardsbergen-Brakel en Aalst-Dendermonde. Vandaar dat deze twee nieuwe boeken eenieder aanbelangen, die zich met de vroegste geschiedenis van onze streek bezig houdt.

Het eerste boek is van Jérôme VERDOOT, *Pour les siècles des siècles. L'abbaye Saint-Pierre de Lobbes au Moyen Âge (VIIe-XVe siècles)*, Brussel, 2018, 220 pp. is uitgegeven door het Algemeen Rijksarchief, Studies in Belgian History, 6. De auteur doceerde op het onderwerp aan de ULB in 2016. Het werk heeft een klassieke structuur. We kunnen het beschouwen als een verbeterde en uitgebreide versie van wat in het *Monasticon Belge* over deze abdij is verschenen. De auteur noemt zijn werk 'une monographie institutionnelle'.

In zijn Inleiding geeft de auteur een overzicht van de bronnen. Vooreerst de verhalende bronnen uit de tiende en twaalfde eeuw en vervolgens de cartularia met de oorkonden en de goederenregisters (de bekende polyptiek van Lobbes). Daarna volgt het eigenlijke corpus, onderverdeeld in drie perioden: de hoge middeleeuwen (zevende-negende eeuw), de volle middeleeuwen (tiende-midden twaalfde eeuw), de late middeleeuwen (midden twaalfde eeuw tot 1500). De periodes worden dan nog eens ingedeeld volgens een institutioneel (l'abbaye privée, l'abbaye royale, les évêques-abbés voor de eerste periode) of een chronologisch criterium. Van de 69 abten wordt het abbatiaat één na één uitvoerig beschreven en het beleid, de goederenverwerving, de conflicten en vooral de verwevenheid met het geo-politieke machtsspel van vorsten en bisschoppen uit de doeken gedaan. De ligging van de abdij in Henegouwen aan de noordelijke oever van de Samber droeg bij tot haar strategisch belang. Bij de stichting lag ze in Neustrië, aan de grens met Austrasië, nog net binnen het bisdom Kamerijk. Van Neustrië verschoof vervolgens de politieke macht naar Austrasië en kwam de abdij in handen van de Luikse bisschoppen, zodat de spanning tussen Kamerijk en Luik een constante in haar geschiedenis is. Steeds wordt naar de bronnen verwezen, worden deze kritisch geëvalueerd en worden rechtzettingen en aanvullingen op vroegere werken gegeven. Het werk wordt besloten met een

Kaart met het goederenbezit van de abdij van Lobbes in 864 (genomen uit J. VERDOOT, *Pour les siècles des siècles*, p. 40).
 Let op de noordelijke expansie langs de loop van de Dender en de Beneden-Schelde.

uitgebreide bibliografie. Een abtenlijst en een index van persoons- en plaatsnamen vergemakkelijken de toegankelijkheid en de bruikbaarheid ervan. Het aspect iconografie in het werk is verwaarloosbaar. Het biedt vooral een stevige chronologie waarbinnen feiten en gegevens geordend worden, met talrijke verwijzingen voor wie bepaalde aspecten verder wil uitdiepen.

Het tweede werk is van een gans andere aard. Marc DE WREE. *Het domein van de abdij van Lobbes in Waas. Een bijdrage tot de historiografie van middeleeuws Tielrode en Hamme*, Hamme, 2018, 369 pp. (uitgave ID=COLLECTIEF Hamme) schreef een monumentaal werk over het domein van Lobbes in Tielrode (deelgemeente van Temse ten noorden van de Durme) en Hamme (ten zuiden van de Durme). Het werk is schitterend geïllustreerd met talrijke kleurenfoto's van hoge kwaliteit. Marc De Wree is ingenieur van vorming, maar met een passie voor geschiedenis. Zijn boek, het resultaat van jarenlange opzoekingen, wordt gekenmerkt door twee aspecten: enerzijds een longitudinale microstudie van het domein Tielrode en de tiendrechten van Lobbes in Tielrode en Hamme, anderzijds brede uitweidingen over de geschiedenis van de abdij van Lobbes, toegespitst op haar aanwezigheid in de Denderstreek en het Land van Waas, hierbij steunend op de analyse van de polyptiek (de goederenlijsten).

Ik beperk mij tot dat laatste aspect (p. 18-119 en 316-338). De auteur heeft de neiging zijn onderwerp zeer breed te kaderen en vangt aan met de Romeinen, de

landname door de Germanen, de Frankische expansie en de kerstening, op zich zeer lezenswaardig en boeiend, maar het leidt af van het hoofdthema: Lobbes in Waas. Dat thema wordt geïntroduceerd door de studie van de polyptiek van Lobbes (in zijn verschillende versies), met de opsomming van de abtjdomen. Daarbij gaat hij uitgebreid in hoe zo een domein functioneert, zowel landbouwkundig als institutioneel en legt hij het onderscheid uit tussen de *mensa conventualis* en de *mensa abbatialis*, tussen de eigenlijke domeinexploitatie en tiend- en altaarrechten, tussen vrijgewijden en dienstlieden, zaken die niet alleen op Tielrode van toepassing zijn, maar ook voor andere exploitaties gelden. Een intrigerend hypothese is de identificatie van het toponiem *Condacum castrum* uit de *Vita Reineldis* (toponiem ook voorkomend in de *Vita Berlendis*) met *Couderborch* (p. 112-119). Deze oude heerlijkheid paalt aan Tielrode en is gelegen nabij de Schelde. In vroegere werken wordt *Condacum* geïdentificeerd met Kontich of Condé. In een bijlage wordt de polyptiek nog eens extra geanalyseerd (p. 316-338) en de daarin voorkomende termen verklaard. In zeven tabellen geeft de auteur per locatie een schematisch overzicht van het goederenbezit en de abtjrechten van Lobbes. Het corpus van het werk gaat evenwel over Tielrode zelf. Maar ook daar etaleert de auteur een zo indrukwekkende kennis van de landschaps- en ontginningsgeschiedenis van Waas, dat de lectuur ervan, voor wie in deze materie geïnteresseerd is, veel nieuwe inzichten oplevert.

Beide boeken vullen elkaar aan. Het eerste is een droge tekst, gebaseerd op de verhalende en diplomatische bronnen uit de abtj zelf, het tweede is het resultaat van micro-onderzoek van de lokale bronnen. Het eerste werk heeft een klassieke chronologische opbouw en beperkt zich tot het uitwerken van het hoofdthema, het tweede waaiert uit in talrijke interessante nevenbeschouwingen en is rijk geïllustreerd, waardoor het een gevarieerd publiek kan aanspreken, maar het de lezer niet gemakkelijk maakt om doorheen de bomen het bos te zien.

De auteurs

Dirk Van de Perre

Hoogstraat 23
9401 Ninove-Pollare
dirkvandeperre@skynet.be

Philippe Paeps

Binnenweg 6A bus 2
1520 Oelegem
paepsphilippe@hotmail.com

Wouter Van der Spiegel

Babbelaarstraat 159
9300 Aalst
wouter.vanderspiegel@belgacom.net

Peter Van den Hove

Ijzerstraat 12
2800 Mechelen

Hoe ons tijdschrift lezen in 2020?

Ons tijdschrift *Het Land van Aalst* zal in 2020 driemaandelijks verschijnen in maart, juni, september en december. De twee mogelijkheden om de bijdragen te lezen, blijven behouden:

- de elektronische versie is voor eenieder vrij en gratis toegankelijk, ook voor wie geen lid van de vereniging is. Surf daarvoor naar de website www.hetlandvanaalst.be waar je direct het meest recente nummer kan lezen. Voor oudere nummers en jaargangen klik je op Oude jaargangen in PDF.

- als je een gedrukte versie wenst, betaal je 30 euro voor het jaarabonnement. Stort dit bedrag via overschrijving op onze rekening BE33 3030 30327646 Het Land van Aalst met de vermelding 'abonnement 2020'. Je ontvangt dan zoals voorheen ons driemaandelijks tijdschrift met de post.

Hoe lid blijven van onze vereniging?

Om gewoon lid te blijven of te worden betaal je 10 euro, te storten op onze rekening met de vermelding 'lid 2020'. Wie voor de gedrukte versie van het tijdschrift kiest, is tevens automatisch lid. Wie steunend lid wenst te zijn, betaalt 20 euro met de vermelding 'steunend lid 2020'. Wie de gedrukte versie kiest en steunend lid wil zijn, betaalt 40 euro (30 euro voor het abonnement en 10 euro als supplement voor steunend lid). Vergeet dan niet bij de overschrijving te vermelden 'abonnement en steunend lid 2020'. De lijst van de steunende leden wordt elk jaar gepubliceerd in het laatste nummer van de jaargang. Leden krijgen gratis toegang tot onze activiteiten, zoals lezingen, bezoeken of rondleidingen (externe evenementen met een eigen toegangsgeld vallen daar buiten). We plannen twee activiteiten per jaar. Deze zullen aangekondigd worden via onze elektronische nieuwsbrief, op onze website en zo mogelijk ook met een insteekfolder in de gedrukte versie van het tijdschrift.

Elektronische versie:	gratis op onze website
Gewoon lid:	10 euro
Steunend lid:	20 euro
Gedrukte versie:	30 euro voor jaarabonnement + gewoon lid
Gedrukte versie:	40 euro voor jaarabonnement + steunend lid

VAN DE REDACTIE

Lijst van de steunende leden - 2019

Aalst	Cherretté-De Block
Aalst	De Buck Dirk
Aalst	De Pierre Danny
Aalst	Eeman Rodolphe
Aalst	Geeroms Luc
Aalst	Guns Bart
Aalst	St-Jozefscollege
Aalst	Temmerman Willy
Aalst	Van Damme Mieke
Aalst	Van Der Borgh Dirk
Aalst	Vernaeye-Siau Wilfried
Aalst	Van de Perre Rudolf
Affligem	Parker Frans
Aspelare	Couck Georges
Denderleeuw	De Mecheleer Lieve
Denderwindeke	Callebaut Antoine
Denderwindeke	Vande Winkel George
Dilbeek	De Decker Walter
Erembodegem	Van Bockstaele Marc
Geel	Tanghe Christine
Gent	Provincie Oost-Vlaanderen
Geraardsbergen	Hitchinson Frans
Geraardsbergen	Van Bockstaele Raf
Geraardsbergen	Van Cauwenberge Christiaan
Geraardsbergen	Van Der Maelen Pascal
Gijzegem	Vanderhaegen Joseph
Grimminge	Pauwels Et.
Haaltert	Saey Guido
Herdersem	Dierickx Fons
Lede	De Smet Georges
Lede	Van Langenhoven Bart
Leuven	Biebaut Gary
Liedekerke	Merckaert Bart
Massemen	Willems Hubert
Mechelen	Van Den Hove Peter
Meerbeke	De Dobbeleer Gustaaf
Melle	Vander Poorten Philippe
Moorsel	Saeys Rudy
Nederhasselt	Schaubroeck - Scheerlinck
Ninove	De Bock-Milo
Ninove	De Duffeleer Sam
Ninove	De Saedeleer Joris
Ninove	Eriksson-Van Den Brempt
Ninove	Coppens Johan
Ninove	Neven Eric
Ninove,	Pardaens André
Ninove,	Scheerlinck Hans
Ninove	Slaghuylde Everard
Ninove	Standaert Gino
Ninove	Vandaele Alexander
Ninove	Van de Kerckhove Hubert
Ninove	Walraevens Marc
Ophasselt	Van Paepegem Hilde
Outer	Rollier Jean Leon
Pollare	Van de Perre Dirk
Sint-Amandsberg	Timmermans Paul
Sint-Genesius-Rode	D'Hondt Johan
Sint-Laureins	Markey Luc
Sint-Martens-Lierde	Vansteenwegen Guy
Sint-Michiels	Hendrickx Dirk
Vorst	Van Lil Elisabeth
Waterloo	De Liedekerke Jacques
Zandbergen	Dehenau William
Zoersel	Vogel Norbert
Zottegem	Van Bockstaele Geert

VAN DE REDACTIE

Het Land van Aalst • 71 • 2019

- 1-4 **De stadsgezichten van de landmeter in kaart gebracht. Philips de Dijn 1626**
Reinoud Vermoesen, Georges Vande Winkel en Gabriel Redant
- 5-7 **Aelst 1626**
Wilfried Vernaeve
- 8-14 **Dendermonde 1626**
Jozef Dauwe
- 15-27 **Ghendt 1626**
Guy Dupont
- 28-35 **Gheeraertsberghe 1626**
Marcel Cock en Geert Van Bockstaele
- 36 **Lessene 1626**
Jean-Paul Vanlierde
- 37-41 **Nienove 1626**
Georges Vande Winkel
- 42-44 **Audenaerde 1626**
Wouter De Maeyer
- 44-45 **Ronse 1626**
Ruben Pede
- 46-47 **Sotteghem 1626**
Geert Van Bockstaele
- 48-49 **In memoriam dom Wilfried Verleyen**
Dirk Van de Perre
- 56-64 **Pieter van Sinaeij, maker van de grote landkaart van Denderwindeke**
Dirk Van de Perre
- 65-76 **Gemene gronden in vroegmodern Binnen-Vlaanderen**
Reinoud Vermoesen
- 77-87 **De schilderijen en het hoofdaltaar in de kerk van Erwetegem, een poging tot identificatie**
Geert Van Bockstaele
- 88-90 **De bende van Jan de Lichte op VTM**
Wouter Van der Spiegel
- 91-124 **De Interbellumkapel van het Onze-Lieve-Vrouwziekenhuis van Aalst Context, architect, bouwgeschiedenis en kunstwerken**
Dirk Van de Perre
- 125-134 **Sporen van onze koloniale geschiedenis in het Land van Aalst**
Wouter Van der Spiegel
- 135-140 **Eerste democratisch document: Nederlands of Vlaams? Acte van Verlatinghe en het Land van Aalst**
Wouter Van der Spiegel
- 141-146 **Overlevingsstrategieën voor achttiende-eeuwse paardenboeren in Erembodegem**
Philippe Paeps
- 147-156 **De oudste oorkonden over de stichting van het Onze-Lieve-Vrouwziekenhuis van Aalst (1232-1248)**
Dirk Van de Perre

Van de redactie

- 55 **Redactionele terugblik op onze nieuwe start**
Reinoud Vermoesen
- 163 **Onze vereniging en ons tijdschrift in 2020**
- 164 **Lijst van steunende leden - 2019**
- 165 **Het Land van Aalst • 71 • 2019**

In de kijker

- 50-51 **Ontwerptekening Theodoor Verhagen uit Ninoofse kerkarchief 'terug van weggeweest'**
Dirk Van de Perre
- 157-158 **Een vijftiende-eeuws loden zegel uit Ninove**
Peter Van den Hove
- 159-161 **Tweemaal de Abdij van Lobbes**
Dirk Van de Perre

Het LAND van AALST

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Jaargang **LXXI** • 2019 • 4 • oktober - november - december

Artikels

- Wouter Van der Spiegel 135
Eerste democratisch document: Nederlands of Vlaams? Acte van Verlatinghe en het Land van Aalst
- Philippe Paeps 141
Overlevingsstrategieën voor achttiende-eeuwse paardenboeren in Erembodegem
- Dirk Van de Perre 147
De oudste oorkonden over de stichting van het Onze-Lieve-Vrouwhospitaal van Aalst (1232-1248)

In de kijker

- Peter Van den Hove 157
Een vijftiende-eeuws loden zegel uit Ninove
- Dirk Van de Perre 159
Tweemaal de Abdij van Lobbes